

KUR'AN TILAVETİNDE MED ÖLÇÜLERİ VE UYGULAMA USÛLLERİ
Med Ölçüleri Uygulama Farklılık ve Hatalar:

Talip AKBAL*

Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığınca Tarafımdan Çalışılması İstenen

‘KUR'AN TILAVETİNDE MED ÖLÇÜLERİ VE UYGULAMA USÛLLERİ’
ile
‘Med Ölçüleri Uygulama Farklılık ve Hatalar’

Başlığı şeklinde denilmiş ise de metnin içerisinde birbirinden farklı konuların istenmiş olmasından, çalışmamı soru ve cevap şeklinde hazırlamanın daha uygun olacağını düşünerek soru ve cevap şeklinde hazırladım.

Arz ederim.

S.1. Fetha hareketlerde ve harfi med olan elifle med ederken ağzın vasat ölçüde açılmaması ve harfin ağız içinde yayılarak okunması suretiyle Kıraat-ı Asım ve Rivayet-i Hafs'da olmayan “beyne” (Taklil) şeklindeki okuma hataları.

C. 1. Ülkemizde Kur'an-ı Kerim okurken bölgesel olarak harflerin ve hareketlerin birbirinden farklı kalınlık ve incelikte telaffuz edildikleri; doğu bölgelerimizde harflerin daha kalın, diğer bazı bölgelerimizde daha ince okunduğu bilinmektedir. **Burada fetha nedir, nasıl olmalıdır sorusu sorulmalıdır.** İmam cezeri en-Neşrfi'İkırâati'l-aşr isimli eserinin 2. Cildinin 29. sayfasında şu bilgiye yer vermektedir

"وَالْفَتْحُ هُنَا عِبَارَةٌ عَنِ فَتْحِ الْقَارِئِ لِفِيهِ يَلْفِظُ الْحَرْفَ وَهُوَ فِيمَا بَعْدَهُ أَلِفٌ أَظْهَرَ"

Fetha, okuyucunun harf-i fetha ile telaffuz ederken ağzını açmasından ibarettir. **ب، آ، ا** gibi, bu durum (ağzın açılması) harften sonra elif gelirse daha da belirgin olur.¹ **ا، ب، با** gibi. Yani fetha ile okunan harften sonra harf-i med olan elif gelirse ağzın açılması daha fazla olacağından harfin sesinde de bir miktar kalınlaşma olacaktır. **بَعَدَ، بَاعَدَ، آمَنَ، آمَنَ** gibi

وَيُنْقَسِمُ إِلَى فَتْحٍ شَدِيدٍ وَفَتْحٍ مُتَوَسِّطٍ. فَالشَّدِيدُ هُوَ نِهَائِيَّةٌ فَتْحِ الشَّخِصِ فَمَهُ بِذَلِكَ الْحَرْفِ. وَلَا يَجُوزُ فِي الْقُرْآنِ بَلْ هُوَ مَعْدُومٌ فِي لُغَةِ الْعَرَبِ. وَإِنَّمَا يُوجَدُ فِي لَفْظِ عَجْمِ الْفُرْسِ وَلَا سِوَمَا أَهْلِ خِرَاسَانَ. وَهُوَ الْيَوْمَ فِي أَهْلِ مَا وَرَاءَ النَّهْرِ أَيْضًا، وَلَمَّا جَرَتْ طِبَاعُهُمْ عَلَيْهِ فِي لُغَتِهِمْ اسْتَعْمَلُوهُ فِي اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ وَجَرُّوا عَلَيْهِ فِي الْقِرَاءَةِ، وَوَأَفْقَهُمْ عَلَى ذَلِكَ غَيْرُهُمْ، وَانْتَقَلَ ذَلِكَ عَنْهُمْ حَتَّى فَشَا فِي أَكْثَرِ الْبِلَادِ وَهُوَ مَمْنُوعٌ مِنْهُ فِي الْقِرَاءَةِ كَمَا نَصَّ عَلَيْهِ أَيْمَتُنَا وَهَذَا هُوَ التَّفْخِيمُ الْمَخْصُصُ. وَمِمَّنْ نَبَّهَ عَلَى هَذَا الْفَتْحِ الْمَخْصُصِ الْأُسْتَاذُ أَبُو عَمْرٍو الدَّانِي فِي كِتَابِهِ الْمَوْصُحِ قَالَ: وَالْفَتْحُ الْمُتَوَسِّطُ هُوَ مَا بَيْنَ الْفَتْحِ الشَّدِيدِ وَالْإِمَالَةِ الْمُتَوَسِّطَةِ. قَالَ: وَهَذَا الَّذِي يَسْتَعْمِلُهُ أَصْحَابُ الْفَتْحِ مِنَ الْقُرَّاءِ

Fetha, fetha-ı şedîde ve fetha-ı mutavassita diye iki kısma ayrılır. Harfi telaffuz ederken kişinin ağzını nihai olarak açmasına fetha-ı şedîde denir. Bu fetha-ı şedîde arabın lügatinde

* Eğitim Görevlisi, Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi

¹ İbnü'l Cezeri en Neşr, II, 29.

yoktur ve bununla Kur'an okumak caiz değildir. Bu ancak İran ve özellikle Horasan ehlinin telaffuzlarında bulunur.

Bugün Mâveraü'n-Nehr halkı da böyle telaffuz eder. Kendi lügatlarında tabiatları, yapıları böyle olunca Arap lüğatinde de onu kullandılar ve Kur'an kıraatini de bunun üzerine sürdürdüler. Diğerleri de onlara uydular ve bu durum onlardan birçok memlekete yayıldı. Ama bizim kıraat imamlarımızın açıkça beyan ettikleri gibi kıraat konusunda böyle yapmak men edilmiştir. Bu mahza bir kalınlıktır ve kırâatte de memnû'dur.

Ebû Amr ed-Danî el Muvaddih isimli eserinde fetha-ı mütevassıtayı şöyle anlatır: O, fetha-ı şedîde ile imale-i mutevassıta arasındadır ve kurrâdan ashab-ı fethin kullandığı **fetha işte budur**² Yani fetha telaffuz edilirken ağız nihayi şekilde açıp fetha-ı şedîde yapılamayacağı gibi ağız açmayıp harfi ağız içerisinde yayarak "beyne" (taklil) şeklinde yapmak da fetha okumak değildir.

Merhum Prof. Dr. Sıtkı GÜLLE, fethada ağızını açmayan arkadaşlara; Rum Suresi (أَسَاؤًا) 10. Ayetini örnek vererek (السُّوَايَ) kelimesinde fethayı beyne gibi okuyorsun ağızda aşağı inebilecek yer bırakmıyorsun. Peki beyneyi alırken ne yapacaksın? derdi. Ben de şunu arz etmek istiyorum (سَعَى، يُوحَى) gibi kelimelerde ayn (ع) ve hâ (حَى) harfini ince yapıyorum diye fethasını beyne gibi okuyan beynede ne yapacak. Öyle ise fetha-ı fethayı mütevassıta olarak yapmak esastır. Taklil (beyne) vesaire buna göre şekillenecektir. Fethanın bozuk olduğu bir okuyuştan beynenin ve imalenin düzgün olması beklenemediği gibi medlerdeki ses doğrultusunun da düzgün olması beklenemez. Merhum Abdurrahman GÜRSES hocamız "ince harflerin sesi ince olacak, ama biçimsiz ince olmayacak, kalın harflerin sesi kalın olacak, ama biçimsiz kalın olmayacak" derdi.

S. 2. Kalınlık ve incelik yönünden harf-i med olan elif (ا) ve vav (و) ın durumu nedir? Burada harfte ve onun devamı olan medlerde ses bozulmadan aynı sesle devam edilmemesi şeklinde hatalar olmaktadır. (İHTİLAF)

C. 2 أما الألف فالصحيح أنها لاتوصف بترقيق ولاتفخيم بل بحسب ما يتقدمها فإنها تتبعه ترفيقا وتفخيما

Elif (ا) harfi ince veya kalın diye vasıflandırılmaz. Kendinden önceki harfin durumuna göre telaffuz edilir. O (elif) terkik ve tefhim yönünden makablindeki harfe tabidir.³

إن الالف لازمة للحرف الذى قبلها بدليل وجودها بوجوده أو عدمها بعدد لئلا الألف بذاتها لا يمكن تحقُّق وجودها

Şüphesiz **elif** kendinden önceki harfin lazimesidir. Kendinden önceki harf olmazsa elifde olmaz elifin varlığı kendinden önceki harfin varlığına bağlıdır. Elif'in kendi zatıyla vücudiyetinin tahakku- ku mümkün değildir. Ancak makablindeki harfin vücudiyetiyle mevcut olabilir.⁴ Harf-i med olan vav (و) ve elif (ا)⁵ kalınlık ve incelik yönünden makabline tabidir. Makablindeki med ettiği harf kalın harf ise harf-i med olan vav (و) ve elif (ا) de

² İbnü'l Cezeri, a.g.e, II, 29-30; ed-Dânî, et Tehdidü fi'l-İtakan, 100.

³ enNeşr,I, 215.

⁴ Aliyyü'l-Karî, el minahu'l-Fikriyye fişerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye, 25.

⁵ Harf-i med olan vav ve elif makabline tabidir sözünde görüş farklılığı vardır;

a. Harf-i med olan **elif** makabline tabidir. Çoğunluğun görüşü.

b. Harfi med olan **elif** ve **vav** makabline tabidir.el Mer'aşî,Cühdü'l-Mükil, 38, 39 ve Mer'aşî'den Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid sahibinin nakli,Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid, 94; Cezerinin İmamlarımızdan bazılarının harfi med elifini mutlak terkik demeleri bazı acemlerin elifi vav gibi telaffuzda mübalağa etmelerinden sakındırmak içindir derken harfi med olan vavın makabline tabi olacağını anlamış oluyoruz. en Neşr I, 215.

kalındır.^{6,7} «صَاقٌ»، «طَابٌ»، «الطُّورُ»، «الضُّورُ» gibi. Makablindeki med ettiği harf ince ise harf-i med olan vav (و) ve elif (ل) de incedir.⁸ «جَاءٌ»⁹ gibi Burada **elif incedir** sözünden maksat, elif istifale harfine mücavir olursa tefhîm etmekten (kalın okumaktan) sakın demektir.

¹⁰ Mutlak incelik demek değildir. ¹¹ Mutlak incelik olmadığına göre örneğin (شَجَرَ)

kelimesindeki **şe** (شَ) sesi ile **şâe** (شَاءَ) kelimesindeki **şâ** (شَا) sesi, yine (شَجَرَ) kelimesindeki **ce** (جَ) sesi ile **câe** (جَاءَ) kelimesindeki **câ** (جَا) sesi aynı değildir.

وما وقع في كلام بعض أئمتنا من اطلاق ترقيقها وإنما يريدون التحذير مما يفعله بعض العجم من المبالغة في لفظها الى ان يصيرها كالواو...

İmamlarımızdan bazılarının **elif harfini** mutlak olarak incedir sözü; bazı acemlerin elifi vav gibi telaffuzda mübalağa etmelerinden sakındırmak içindir.¹²

Sonuca gelecek olursak;

1. Bir harf fetha ile okunduğunda verdiği seste değişiklik olmaz. Hangi sesle başlamışsa o sesle devam eder.

2. Fethalı olan harften sonra harf-i med elifi gelirse mutlak fethaya nisbetle bir miktar kalınlık olur, hangi sesle başlamış ise o sesle devam eder ve seste değişiklik olmaz.

S. 3. İsti'la harflerini esre hareke ve med ile okurken "ı" sesi ile başlayıp "i" sesi doğrultusunda devam etmeyip, ya doğrudan "ı" sesi ya da "i" sesi ile okumak şeklinde olan hatalar.

C. 3. İsti'la harflerini doğrudan "ı" sesi ya da "i" sesi ile okumak hatadır. Aslında isti'lâ harfelerinin sesi, kalınlıkları, sıfatları ve aldıkları harekeye göre değişiklik arz etmektedir. "وحرَفَ الإِسْتِعْلَاءِ فَجِئِمٌ وَأَخْضَصَا الإِطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالٍ" Cezeri, mukaddimesinde özellikle itbak sıfatlı "قال" olanları daha kuvvetli yap. "قال والعَصَا" kelimesindeki "العصا" kelimesindeki itbak sıfatı olmayan "قال" harfinden daha kalın yap demektir. İtbak sıfatı olan "ص، ض، ط، ظ" harfleri, itbak sıfatı olmayan "ق، خ، غ" harflerinden daha kalındır. Mesela; Fetha hareke ile okunan bir isti'la harfinin kalınlığı ile zamme veya kesre hareke alan isti'la harfinin kalınlığı veya kendinden sonra harf-i med olan fethalı isti'la harfinin kalınlığı aynı değildir. Bu konu ile ilgili geniş bilgi et-Temhid isimli eserde şöyle anlatılmaktadır.

قال ابن الطحان الأندلسي في «تجويده»: «المفخمات على ثلاثة اضرب: ضرب يتمكن التفخيم فيه وذلك أحد حروف الإِسْتِعْلَاءِ مفتوحًا، وضرب يكون دون ذلك وهو أن يقع حرف منها مضمومًا، وضرب دون ذلك وهو أن يكون حرفٌ منها مكسورًا»

⁶ İbnü'l-Cezei, enNeşr I, 215.

⁷ el minehu'l-Fikriyye, 24; Muhammed el-Cüyusî, el-Muhtasarü'l-vafî, 167, 173; Muhammed Mekki Nasr el Cerisî, Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid, 94.

⁸ İbnü'l-Cezeri, enNeşr I, 215.

⁹ Abdü'l-Fettah el-Mersafî, Hidayetü'l-Karî ila tecvîdi kelami'l-Barî, 121; el-Muhtasarü'l-vafî, 173.

¹⁰ Hidayetü'l-Karî, 121; el-Muhtasarü'l-vafî, 173.

¹¹ İbnü'l Cezeri, enNeşr I, 215.

¹² a.g. e, I, 215.

İbnü't-Tahhan el Endülüsî tecvidinde, der ki: Müfehhamat (kalınlıklar) üç kısımdır

1. İstila harflerinden biri meftuh olduğunda kalın okunur. ﴿طَبَعَ﴾ gibi.
2. İsti'la harfi mazmum olduğunda kalınlığı meftuh olanın kalınlığının biraz aşağısında olur. ﴿طَبَعَ﴾ gibi.
3. İsti'la harfi meksur olduğunda kalınlığı mazmum olanın kalınlığının biraz aşağısında olur.¹³ ﴿طَبَعَ﴾ gibi.

قلت : وَهَذَا قَوْلُ حَسَنٍ، غَيْرَ أَنِّي أَخْتَارُ أَنْ يَكُونَ عَلَى خَمْسَةِ أَضْرِبٍ : ضَرْبٌ يَتِمَّكُنُ التَّفْخِيمَ فِيهِ وَهُوَ أَنْ يَكُونَ بَعْدَ حَرْفِ الِاسْتِعْلَاءِ أَلْفٍ . {صَارَفَ ، صَارَبَ ، طَاعَ ، طَاعَمَ ، قَاتَلَ ، حَاصَمَ ، غَالَبَ} وَضَرْبٌ دُونَ ذَلِكَ، وَهُوَ أَنْ يَكُونَ مَفْتُوحًا ، {صَرَفَ ، صَرَبَ ، طَلَعَ ، طَلَمَ ، قَتَلَ ، حَصَمَ ، غَلَبَ} وَدُونَهُ : وَهُوَ أَنْ يَكُونَ مَضْمُومًا ، {صُرِفَ ، صُرِبَ ، طُلِعَ ، طُلِمَ ، فُتِلَ حُصِمَ ، غُلِبَ} وَدُونَهُ : وَهُوَ أَنْ يَكُونَ سَاكِنًا ، {يَصْرَفُ ، يَصْرِبُ ، يَطْلِعُ ، يَطْلِمُ ، يَقْتُلُ ، يَخْصِمُ ، يَغْلِبُ} وَدُونَهُ : وَهُوَ أَنْ يَكُونَ مَكْسُورًا {صِرَاطَ ، صِرَارًا ، طِلَالًا ، طِبَاقًا ، قَيْلًا ، يَجِلُّ ، غَيْصَ

Cezeri, İbnü't-Tahhan el Endülüsî'ye ait olan bu bilgiyi naklettikten sonra der ki: Bu güzel bir sözdür. Ancak ben isti'la harflerinin beş kısım olduğunu ihtiyar ediyorum:

1. İsti'la harfinden sonra elif olursa kalınlık temekkün eder.
Örnek: {صَارَفَ ، صَارَبَ ، طَاعَ ، طَاعَمَ ، قَاتَلَ ، حَاصَمَ ، غَالَبَ}.
2. İsti'la harfi meftuh olursa kalınlığı kendinden sonra elif olandan biraz aşağıdır.
Örnek: {صَرَفَ ، صَرَبَ ، طَلَعَ ، طَلَمَ ، قَتَلَ ، حَصَمَ ، غَلَبَ}
3. İsti'la harfi mazmum olursa kalınlığı meftuh olandan biraz aşağıdır.
Örnek: {صُرِفَ ، صُرِبَ ، طُلِعَ ، طُلِمَ ، قُتِلَ ، حُصِمَ ، غُلِبَ}
4. İsti'la harfi sakin olursa kalınlığı mazmum olanın kalınlığından biraz aşağıdır.
Örnek: {يَصْرَفُ ، يَصْرِبُ ، يَطْلِعُ ، يَطْلِمُ ، يَقْتُلُ ، يَخْصِمُ ، يَغْلِبُ}
5. İsti'la harfi meksur olursa kalınlığı sakin olmanın kalınlığından biraz aşağıdır.¹⁴
Örnek: {صِرَاطَ ، صِرَارًا ، طِلَالًا ، يَنْطِشُونَ ، قَيْلًا ، يَجِلُّ ، غَيْصَ}

Görüldüğü gibi isti'la harflerinin kalınlıkları, sıfatları ve aldıkları harekeye göre değişiklik arz etmektedir. İsti'la harflerini esre hareke ve med ile okurken “i” sesi ile başlayıp “i” sesi doğrul- tusunda devam etmeyip, ya doğrudan “i” sesi ya da “i” sesi ile okumak hatadır. Yukarıda zikredilen beş sınıf isti'la harflerinin kalınlık bakımından en zayıf hali esre harekeli olma halidir.

ذكر صاحب الجواهر الغوالى ... قال فى المتن :

مكسورة رَفِقَ سِوَى مَا أَطْبَقَا
فَهَى وَإِنْ تَكُنْ بِأَدْنَى مَنْرِلَهْ فَخِيْمَةٌ قَطْعًا مِنَ الْمَسْتَفْلَهْ
فَلَا يُقَالُ إِنَّهَا رَفِيْقَهْ كَضِدِّهَا تَلِكْ هِيَ الْحَقِيْقَهْ

İtbak olanın dışında¹⁵ isti'la harfinin kesresini ince yap. Bu merteye bakımından aşağı olsa da kesinlikle istifale olandan kalındır. Kalınlığın zıddı olan incedir denemez. İşte hakikat

¹³ İbnü'l Cezeri en-Neşr, I, 218; İbnü'l Cezeri, et Temhid, 119.

¹⁴ et Temhid, 119; el Mer'aşî, Muhammed (saçaklı zade), Cühdü'l-Mukill, 39.

budur. istifale harflerindeki hakiki inceliği kastetmemiştir. (رَوَّقُ) kelimesi, Beyitte geçen Tefhimi nisbi olacak demek istemiştir. Çünkü isti'la harfleri mutlak olarak ince olmazlar. Her hallerinde istifale harflerine nisbetle kalındırlar.¹⁶ İsti'la harfleri esre iken nisbi bir kalınlıkta olurlar yani istifale harflerinin inceliklerine nisbetle kalındırlar yoksa tamamen "ı" sesiyle devam edecek kalınlıkta değildirler. Tamamen "ı" sesi verecek incelikte de değildirler. yinede kalındırlar. Peki o zaman nasıl olacak? Öyle ise harf mahrecinden kalın olarak çıkarken ince olarak devam eder.

S. 4. Medd-i tabiileri özellikle vakıf halinde medd-i arız gibi zannederek bir elifden (iki hareke) fazla uzatmak.

C. 4. Bu tamamen bilgi eksikliğidir. Medd-i tabiler medd-i arız olabilmesi için harf-i medden sonra sebab-i medden sükûn-ı arız olmalıdır ki, medd-i arız olsun. Dolayısıyla harf-i medden sonra sebab-i med olmayan kelimeler daima medd-i tabidir, bir eliften az veya çok uzatılamaz.

MEDD-İ TABİİLERDE YAPILAN HATALAR

1. Medd-i tabîyi terk etmek veya noksan yapmak
2. Bir elif miktarından fazla uzatmak
3. Medd-i tabîi olmayan yerde med etmek şeklinde olabilmektedir.

المد الطبيعي وهو الذي لا يقوم ذات حرف المدِّ ذوتُهُ

Medd-i tabîi; oluşturan harf olmadan harf-i meddin zatı kaim olmaz.¹⁷ Kelimede medd-i tabîi olan harf'in terk edilmesi kelimenin asli harflerinden birinin eksik olmasıdır.

MEDD-İ TABİİYİ TERKETMEK NOKSAN VEYA ZİYADE YAPMAK

مقدار المد في الطبيعي

أما مقدار مده في جميع أنواعه المتقدمة وصوره المختلفة فهو مد الصوت بقدر حركتين اثنتين فقط لكل القراء بالإجماع ويستوى في ذلك ما ثبت منه في الوصل والوقف ، أو في الوصل دون الوقف أو في الوقف دون الوصل: ويحرم شرعاً النقص عن هذا القدر أو الزيادة عليه

Medd-i tabîinin med miktarı, mukaddem bütün çeşitlerinde ve muhtelif şekillerinde, icma' ile bütün kıraat imamları için sesi ancak iki hareke miktarı uzatmaktır. Bu icma' medd-i tabîinin vasl ve vakf halinde (اَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ، قَالُوا وَهُمْ) yada vasl halinde olup vakf halinde olmaması (أَبَدًا ، بِنَاءً ، هُدًى ، قَالُوا) ، veya vakf halinde olup vasl halinde olmaması (بِهِ ، مَالَهُ) müsavidir. Bu miktardan fazla veya noksan yapılması şer'an haramdır.¹⁸

¹⁵ Itbakin dışında ifadesi, itbak sıfatı olan "ط ، ط ، ض ، ص" harfleri mertebelerine göre tefhim olurlar. Yalnız isti'la sıfatı olan "ق ، خ ، غ ، ق" harfleri ise nisbi tefhim olurlar. Yani istifale harflerine nisbetle tefhimdirler.

¹⁶ Hidayetü'l-Karî, 109; el Muhtasarü'l-Vafî, 168.

¹⁷ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 313; et Temhîd, 54.

¹⁸ Hidayetü'l-Karî, 276; Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid , 130; el Muhtasarü'l-Vafî, 80.

Aliyyü'l-Karî'nin, El Minehu'l-Fikriyye isimli eserinin ibaresi şöyledir:

لا يجوز قصر أحدهما (متصل ومد لازم) عند جميع القراء، فلو قرئ بالقصر يكون لحنًا جليًّا وخطأً فاحشًا لما ثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم بالطروق المتواترة وكذا (يكون لحنًا جليًّا وخطأً فاحشًا مخالفًا لما ثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم بالطرق المتواترة) إذا زاد في المد الأصلي والطبيعي على مده العرف من قدر ألفٍ بأن جعله قدر ألفين أو أكثر كما يفعله أكثر الأئمة من الشافعية والحنفية في الحرميين الشريفين في الحرم المحترم فإنه محرم فيجوز لاسيما وقد يقتدى بهم بعض الجهلة ويستحسن ما صدر عنهم من القراءة.

Medd-i lazım ve medd-i muttasılın bütün kurraya göre kasrı caiz değildir. Kasırla okunacak olsa Peygamber (s.a.v) den mütevatir tariklerle sabit olana muhalif olduğu için lahn-i celi ve fahiş hata olur. Keza medd-i asli ve medd-i tabîde örfte olan bir elif miktarını, saygın olan Haremde, Harameyni Şerifeyn'deki (Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Harem) Hanefi ve Şafi'i imamlarından ekserisinin yaptığı gibi iki elif veya daha ziyade yapmak haram ve kabihtir. Özellikle bazı cahillerin onlara iktida edip ve kıraatte onlardan sadır olanı güzel kabul etmeleri¹⁹ çirkindir.

وَخُدَّهُ مِقْدَارُ أَلِفٍ وَضَلًّا وَوَفَقًا، وَنَقَضُهُ عَنِ أَلِفٍ حَرَامٌ شَرْعًا فَيَعَاقِبُ عَلَى فِعْلِهِ وَيُنَابِ عَلَى تَرْكِهِ

Medd-i tabî'nin miktarı vaslen ve vakfen bir eliftir. Bir eliften noksan yapmak şera'n haramdır.

Bunu yapan azaba müstehak olur. Bu alışkanlığı terk eden sevap kazanır.²⁰

Bir Elif Miktarından Fazla Uzatmak:

"فَمَنْ أَفْحَحَ الْبِدْعَ وَأَشَدَّ الْكِرَاهَةَ" Bu, bidatların en çirkinini ve kerâhetin en şiddetlisidir.²¹ Yani: Bidat-ı seyyie ve tahrimen mekruhtur.

Medd-İ Tabî Olmayan Yerde Uzatmak:

a) Harekeyi işba' (uzatmak) yerine göre manayı bozar (74). اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ (74).

yerine (لَا قَوِيٌّ) şeklinde uzatarak okumak manayı bozar ve o takdirde şer'an haramdır.

b) Hareke uzatmaları yaparak okumak bidat²² ve lahni hafinin birinci kısmından olup

tahrimen mekruhtur.²³ Medd-i tabileri bir elif miktarı uzatmak vaciptir. Bilindiği üzere tecvid istilâhında kullanılan vacip ifadeleri fıkhî vacip değildir. Ancak medd-i tabilerdeki vacip ifadesi şer'i vaciptir. لَّا مَرَدًّا ، لَّا جُنَاحَ ، لَّا شَكَّ ، لَّا رَيْبَ ، لَّا مَرَدًّا gibi bu örneklerde medd-i tabii miktarı uzatmamak manaları nasıl değiştirdiği aşikardır. Bu da gösteriyorki medd-i tabiler de belirtilen bir elif miktarına azami derecede dikkat etmek gerekir.

¹⁹ el Minehü'l-Fikriyye, 56.

²⁰ Nihayetü'l- kavli'l- Mufid, 130.

²¹ A.g.e, 130.

²² A.g.e, 22.

²³ Cühdü'l-Mükil, 7.

Sonuca gelecek olursak âlimlerden:

1. Meddi tabiiyi bir eliften fazla veya noksan yapmanın haram olduğunu söyleyenler.
2. Meddi tabiiyi bir eliften noksan yapmanın haram olduğunu, ama bir eliften fazla yapmanın *بِدَاتِ الْبِدَعِ وَأَشَدُّ الْكِرَاهَةِ* bidatların en çirkini ve kerâhetin en şiddetlisi olduğunu söyleyenler vardır. (Yani: Bidat-ı seyyie ve tahrimen mekruh olduğunu söyleyenler.)

S. 5. Medd-i arızları tul miktarında 4 elif (sekiz hareke) miktarından fazla uzatmak. Bir nevi bu medde ait olan son harfin harekesinin zamme olması durumundaki, 7 “vecih” ile bu meddin 7 elif çekileceğini düşünmek.

C. 5. Bu tamamen bilgisizliktir, yoksa bunun ihtilaf konusu olduğunu söyleyen hiç kimse yoktur. Burada anlaşılan vecih ile med karıştırılmıştır. Yedi vecih yedi elif demek değildir. Üç vecih dendiğinde üç çeşit, dört vecih dendiğinde dört çeşit, yedi vecih dendiğinde yedi çeşit okumak demektir. Medd-i arızların tul miktarı 4 eliftir. 4 eliften fazla uzatmak şazdır.

S. 6. Medd-i lazımların hadr okuyuşu için 2 elif (dört hareke) miktarının en-Neşr 1. cilt sayfa 317-318, Aşikkutlu Tayyibenin elfaz manası, Tayyibenin şerhi medd-i lazım bahsinde ve diğer kaynaklarda geçmesine rağmen bu ölçünün kabul edilmemesi fakat özellikle teravih namazlarında fatihanın sonundaki medd-i lazım ölçüsünün uygulama olarak bu ölçüde yapılması (İHTİLAFI)

C.6. Soruda teravihlerde Fatihâ'nın sonundaki medd-i lazım ölçüsünü uygulama olarak bu ölçüde yani hadr okuyuşta iki elif miktarı yapılması şeklinde denmiş. Sanki Fatihâ'da iki elif yapılıyor da Kur'anda geçen diğer medd-i lazımları 4 veya 3 elif mi okuyorlar? Hayır bir çok yerde iki elif okuyorlar. Ama kitaplarda buna cevaz var dendiği zaman karşı çıkmaktan geri de durmuyorlar. İhtilafa konu olan, medd-i lazımların med miktarının 4 veya 3 eliften aşağı olup olmamasıdır.

MEDDİ LAZIM

Lazım ve vacip ifadeleri arasındaki fark nedir?

ثم اعلم أن الفرق المذكورين اللزيم والواجب اصطلاحى أما باعتبار المعنى اللغوى وكذا العرفى فإلّا فرق بينهما فإنه لا يجوز قصر أحدهما عند جميع القراء فلو قرئ بالقصر يكون لحنًا جليًا وخطأً فاحشًا مخالفًا لما ثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم بالطرق المتواترة

Lazım ve vacip ifadeleri arasındaki fark ıstilahidir. Lügat ve örfte aralarında fark yoktur. Bütün kurraya göre ikisinden birinin kasrı caiz değildir. Eğer kasr okunacak olursa lahn-i celi ve fahiş hata olur. Peygamber (sav) den mütevatir yollarla sabit olan hususa muhalif olur.²⁴

مبحث المد اللزيم: الظاهر أن يكون عند صاحب المتقن قَدْرُ الْمَدِّ اللزيم الفين لكون قدر الإشباع عنده ثلاث الفات وأن يكون

قَدْرُ طُولِ الْمَدِّ الْعَارِضِ الفين وتوسطه القَا ونصف الفِ ببناء على قاعدة أن قدر المد اللزيم دون الإشباع فى المتصل

Medd-i lazım bahsi, Mutkin sahibine göre medd-i lazımların miktarı iki eliftir. Çünkü mutkin mesleğine göre işb'a'nın (en uzun med) miktarı 3 eliftir. Medd-i lazımların med miktarı, muttasıl da işba'nın (en uzun med) dînudur (aşağısıdır) kaidesine binaen medd-i arızın tulu iki elif, tavassutu ise bir buçuk eliftir.²⁵

²⁴ el-Minahü'l-Fikriyye, 56.

²⁵ Muhammed emin, Umdetü'l-Hallan, 16-17. (Haşiye)

Muhammed Esa'd Efendi'nin «الوردالمفيد فى شرح التجويد» isimli eserinin ibaresi şöyledir (مدلازمك) كرك كلمة مثقله وكركسه مخفف كلمه اولسون كرك حرف مثقل وكرك حرف مخفف اولسون (مدى واجيدر) يعنى قصرى جائز دكلدر(متفق عليه اولديغيچون) يعنى جمله ائمة قرانك مد اولنمسندة اتفاق ايتدكلريچون مدى اصلى اوزره زياده مد اولنمسى لازمدر

Medd-i lazımin gerek kelime-i müsakkale ve gerek muhaffef kelime olsun gerek harf-i musakkal ve gerek harfi muhaffef olsun (meddi vaciptir) yani kasrı caiz değildir. (müttefekun aleyh olduğıun) yani cümle eimme-i kurranın med olunmasında ittifak ettikleriçün medd-i asli üzere ziyade med olunması lazımdır.²⁶

فَلَا زِمُّ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفٍ مَدٍّ سَاكِنٌ خَالِئِينَ وَبِالطُّوْلِ يُمَدُّ

Beyitte geçen (وبالطول يمد) İfadesini Şeyhu'l-İslâm Zekeriyya el Ensârî, Şerhu Mukaddmeti'l Cezeriyyenin 51. Sayfasında بقدر الفين diyerek iki elif miktarı olduğunu belirtmiştir.²⁷

عبارة النشرفى القراءات العشر

1. وقد أجمع الأئمة على مد نوعى المتصل وذى الساكن اللازم وإن اختلفت آراء أهل الأداء أو آراء بعضهم فى قدر ذلك المد على ما سنبينه مع إجماعهم على أنه لا يجوز فيهما ولا فى واحد منهما القصر

1. Sakin-i lazım ile muttasılın her ikisinin med miktarında her ne kadar ehl-i edanın ve onlardan bazılarının görüşleri ihtilaflı olsa da bizim beyan edeceğimiz üzere kıraat imamlarının icmaı bunların birinde veya her ikisinde (sakin-i lazım ile muttasılda) kasrın caiz olmayacağıdır.²⁸

2. فان القراء مُجْمِعُونَ على مده مشبعا قدرا واحد من غير إفراط لأعلم بينهم فى ذلك خلافا سلفا ولا خلفا إلا ما ذكره الأستاذ أبو الفخر حامدُ بنِ عليّ بنِ حَسَنَوَيْهَ الجاجانى فى كتابه: «حلية القراء» نصا عن أبى بكر بن مهران حيث قال: والقراء مختلفون فى مقداره فالمحققون يمدون على قدر أربع الفات. ومنهم من يمد على قدر ثلاث الفات والحادرون يمدون عليه قدر ألفين... «قلت» وظاهر عبارة صاحب التجريد أيضا أن المراتب تتفاوتت كتفاوتها فى المتصل.

3. ويكون المتصل بالإشباع على وتيرة واحدة وكذلك لا يمنع التفاوت فى المد اللازم على ما قدمت إلا أنى أختار ما عليه الجمهور.

2. Şüphesiz kurra, ifrat'a (beş elif) gitmeksizin medd-i lazımin meddinde işba' olarak tek bir miktarda icma' etmişlerdir. Bu konuda halef ve selef arasında muhalefet bilmiyorum. Ancak üstad Ebü'l Fahr Hamid'ibnü Aliyyibni Hasnevî el Cacani "Hilyetü'l-Kurra" isimli kitabında Ebi Bekr b. Mihran'dan nassen şöyle diyor: Kurra medd-i lazımin med miktarında ihtilaf etmişlerdir. Tahkik okuyanlar 4 elif miktarı medd ettiler. Onlardan bazıları 3 elif miktarı med ettiler, Hadr okuyanlar da 2 elif miktarı med ettiler. Cezeri bu bilgiyi nakl ettikten sonra, ben derim ki tecrid sahibinin ibaresinden anlaşılan medd-i lazımin mertebelerinin tefavütü, meddi muttasılda ki tefavüt gibidir.²⁹

²⁶ Muhammed Esa'd el Hüseyinî, el virdü'l-Müfid fi şerhi't-Tecvid, 15.

²⁷ el Minehu'l-Fikriyye, 51.

²⁸ enNeşr, I, 314.

²⁹ age. I, 317

3. Yukarıda anlattığım minval üzere medd-i lazımla meddinde ben tefavütü men etmiyorum. Ancak cumhurun görüşünü ihtiyar ediyorum.³⁰

Merhum Mehmet Rüştü AŞIKKUTLU hocamız bu konuda şunları kaydetmektedir:

1. «طیبه نك الفاظ معناسی» isimli eserinde:

1. «مدلازمك أك آذرجه سی ایکی بجق الف مقدارى جو غیده درت الف مقدارى مداولنمقدر. شرحلریمزده ایضاحات دهافضلده در»³¹. دیمکده در.

2. «شرح و حاشیه لی طیبه» isimli eserinde geçen ibare şöyledir:

2. مد لازم 2.5 الفدن 4 الفه قدر مد ایدیلیلیر. قال فالنشر لا اعلم بینهم فی ذالك خلافا سلفا ولا خلفا الا ما ذكره فی حلیة القراء عن ابن مهران من اختلاف القراء فی مقداره فالمحققون یمدون قدر اربع الفات ومنهم من یمد ثلاثا والحادرون یمدون الفین ثم قال فی النشر وظاهر عبارة التجريد ان المراتب تتفاوت کتفاوتها فی المتصل بو عبارة یه کوره ایکیدن درده قدر مد ایدیلیلیر. متصلی کندی درجه لرینه کوره مد ایدنلر، مدلازمی ده. مدایدرلر اتحاف، 50³² شکلنده افاده ایتمشدر.

Medd-i lazımda iki tane vacip ifadesi vardır

1. Medd-i lazımla meddi vaciptir, müttefekun aleyh olduğu için. Yani kasrı caiz olmadığından en az iki elif miktarı vaciptir.

2. Bunun mertebesi cemi kurra katında 4 elif miktarı med olunmaktadır. Bu demektirki; kıraat imamlarından bazıları medd-i muttasıl ve medd-i munfasıl medlerini 5 elif miktarı okurlar. Bu İşba'ın ifratıdır. Medd-i lazımda ifrata gitmeksizin işba'ının yani en uzun meddinin 4 elif olması vaciptir. Dört eliften fazla uzatılmamasını sınırlama için olan vaciptir. Medd-i lazımda iki elif miktarının caiz olmayacağına ait bir ifade yoktur. Var olan bir şey vardır, o da ihtiyarlar, tercihlerdir. Öyle ise bu da kıratte tercih nedir sorusunu gündeme getirir.

Kıraatte Tercih:

Kıraatte meşgul olan arkadaşlarımızın çok iyi hatırlayacağı gibi bir örnek olsun diye ifade etmek istiyorum;

فَأَسْكُتْ وَصَلْ وَالْخُلْفُ كَمْ حِمًّا جَلًّا وَاخْتِیرِ لِلْسَّاجِتِ فِي وَيْلٌ وَلَا
بَسْمَلَةً، وَالسَّكْتُ عَمَّنْ وَصَلًا³³

Evvelinde veylün (ویل) ve la (لا) olan surelerin sureteyn beyninde sekit bila besmele okuyanlar için besmele vechi, vasıl bila besmele okuyanlar için sekit bila besmele vechi ihtiyar edildi (tercih edildi)

³⁰ age. 1, 334

³¹ Mehmet Rüştü, Aşikkutlu, Tayyibeninelfazma'nâsı, 78.

³² Aşikkutlu, Şerh ve Haşiyeli Tayyibe, 145.

³³ Ahmed, Şerhu tayyibeti'n-Neşr, 47.

Bu dört surenin dışındaki surelerin sureteyn beyinde { ازرق ح ك يع } سكت بلايسمله ايدنلر için bu dört surede { ازرق ح ك ف يع خل } سكت بلايسمله ايدنلر وصول بلايسمله içinde { ازرق ح ك ف يع خل } سكت بلايسمله ihtiyar olundu, { ازرق ح ك ف يع خل } سكت بلايسمله ihtiyar olundu. Bu dört surede besmele vechi ihtiyar olundu sözü, sekit bila besmele okuyanların, sekit bila besmele vecihlerini men etmez veya diğer surelerde vasıl bila besmele okuyanlar için bu dört surede sekit bila besmele ihtiyar olundu sözü vasıl bila besmele edenlerin vasıl bila besmele vechini men etmez. İhtiyardan maksat, ihtiyar edilen vecihle beraber diğer vecihlerin herbirinin mübah olduğunu ve bu vecihle kıraatinin caiz olduğunu bilmektir. Bazı muhakkikler böyle yerde akva ve esah olanı alıyor ve diğerlerini de me'zunun fi'h sayıyorlar. Bazıları da karinin tahyirine bırakıyor, dilediğini alıyor. Bunların hepsi caiz ve me'zunun fi'hdir denilmiştir. Vakftan dolayı, sükûn, ravm ve işmam vecihleri gibi vecihler de böyledir. Keza vakıf halinde harf-i med veya lin olup, diğeri sükûn olarak içtima-i' sakineyn olduğunda üç vecih (tul, tavassut, kasr) gibi bu vecihleri bir yerde cem etmek icap etmez.³⁴

Ehl-i edadan bazılarının dediğine göre sure başlarındaki sakin-i lazımların meddinin işba'ında ittifak ettiler. Sure başı olmayanların med miktarında ihtilaf ettiler. Onlardan bazıları sure başlarında medd-i aslinin dışında iki elif takdir ettiler. Cezeri'nin tercihidir. Cem'an üç elif demektir. Onlardan bazıları da medd-i aslinin dışında bir elif takdir ettiler. El-Ahvazi ile es-Sahavî'nin tercihi olup cem'an iki eliftir. Bu ifadede Cezeri üç elif miktarını tercih ederken Cezeri gibi kıraatçı olan es-Sahavî ve el Ahvazî de iki elif miktarı tercih etmişlerdir.³⁵ Sonuçta hadr okuyuşta medd-i lazım, iki elif miktarı yoktur, olmaz böyle bir şey demek başka bir şey, iki elif miktarının üzerindeki okuyuşu tercih ediyorum demek başka bir şeydir.

Cezeri ben men etmiyorum tercih ediyorum diyor.

Tercih ise var olanlar arasından yapılırlı olmayan bir şeyin tercihi olmaz.

Meddi Lin Sükûn Lazım

S. 7. Meryem ve Şura surelerinde " عين " lafızlarındaki medd-i lînin tul miktarının üç elif miktarı mı, dört elif miktarı mı olacağı hususu; Şatibiyye (Mısır) Tariki ile Teysir (İstanbul) Tariki arasındaki meratib-i erba'a-mertebeteyn başlama yerlerinden kaynaklandığı muhtemeldir. Fakat bazı kaynaklar bu ayrıntı yerine medd-i lînde asli med olmadığı için tul miktarının üç elif olduğunu yazmaktadır.(İhtilafı)

C. 7. Medd-i lînin sükûn-i lazım kısmı kur'an-ı kerimde bir harf olup iki yerde geçen (عين) lafızdır. Bunda tul ve tavassut olmak üzere iki vecih vardır. Kıraatta meratib-i erbaa ve mertebeteyn denen sistemde (عين) lafzının med miktarı farklılık arz eder.

Medd-i linin sukun-i arızlı kısmında kıraat imamları kurallara uyarken istisna olarak verş için (شئى ، والسؤء) ve benzeri kelimeler meratib-i erbaa'da tul 5 elif, tevassut üç elif, mertebeteynde ise tul üç tevassut iki elif olduğu gibi (عين) lafzı da tek ve özellik arz eden bir lafızdır.

³⁴ en Neşr, I, 268; en Nüveyri, Şerhu tayyibeti'n-Neşr, I, 298.

³⁵ Cühdül Müküll, 90.

السكون اللازم فى اللين

وأما السكون فهو على أقسام المدأيضاً لازم وعارض وكل منهما مشدد وغير مشدد. فاللازم غير المشدد حرف واحد وهو (ع) من فاتحة مريم والشورى فاختلف أهل الاداء فى اشباعها وفى توسطها...لكل من القراء فمنهم من أجراها مجرى حرف المد فاشبع مدها لالتقاء الساكنين...وحكاه أبو عمرو الدانى فى جامعه عن بعض من ذكرنا وقال هو قياس قول من روى عن ورش المد فى (شيعى، والسؤء) وشبههما. ومنهم من اخذ بالتوسط نظراً لفتح ماقبل ورعاية للجمع بين الساكنين. وهو قياس من روى عن ورش التوسط فى (شيعى) وبابه. وهذان الوجهان مختاران لجميع القراء عند المصريين والمغاربة ومن تبعهم وأخذ بطريقهم.

Cezeri en-Neşr, 1. cilt, 348. sayfada; med bölümlerinde sükûn, lazım olur arız olur, bunların tamamında sükûn şeddeli ve ya şeddesiz olur. Şeddeli olmayan sükûn-i lazım Kur'an-ı Kerim'de bir harf olup Meryem ve Şura surelerinin evvelinde olan (ع) harfidir. Ehl-i eda, işba' ve tavassutta ihtilaf ettiğini³⁶ onlardan bazıları medd-i lini, harf-i med mecrasında icra ederek içtimai sakineynden dolayı meddini işba' ettiler. Bizim zikrettiklerimizin bazılarını Ebu Amr ed-Dânî Camiu'l-Beyanda anlatıyor ve diyor ki; ³⁷ (شيعى) ، verşten (شيعى) ، (شيعى) ، ve benzeri kelimelerde meddi rivayet edenlerin sözüne kıyasladır.³⁸ Onlardan (ehl-i edadan) bazıları da ayn (عين) lafzındaki ya (ى) harfinin mâkabli (meksur olmayıp) meftuh olduğu ve içtimai sakineyn kuralına riayet etmek için tavassutu ahzettiler. Bu tavassut vecih de (شيعى) ve onun gibi olan kelimelerde verşin tavassutuna kıyasla alınmıştır. Bu iki vecih Mısır, meğarib, onlara tabi olan ve onların tariklerinden ahzeden bütün kurranın ihtiyarındır.³⁹ Bu ibarelerde görüldüğü gibi verşin (شيعى ، والسؤء) ve benzeri kelimelerdeki meddine ve tavassutuna kıyasla (عين) lafzındaki işba' (tul) ve tavassut vecihleri alınmış ve böylece (عين) lafzında iki vecih caizdir.

Medd-i linin aslında, kök yapısında harfi med olmadığı için uzatma miktarları medd-i arızdan birer elif noksandır denen ifade sükûn lazım kısmı için farklılık arz eder. Tıpkı verş açısından (شيعى ، والسؤء) kelimelerinin farklılık arz ettiği gibi. (عين) lafzının tul ve tavassutu verşin (شيعى) ve benzeri kelimelerdeki tul ve tavassutuna kıyasla alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca en-Neşr ve Tayyibetü'n-Neşr isimli eserlerde de şu ifadeler kullanılmaktadır: "فَأَشْبَعَ مَدَّهَا" "وَأَشْبَعِ الْمَدَّ لِسَاكِنٍ"⁴⁰ İçtimai sakineynden dolayı sükûn لازمın meddini işba'etti⁴¹ demekle tavassut miktarından daha uzun olacağını ifade etmiştir.

³⁶ Ayn lafzında, Kasr ifadesi Tayyibeden olup takribde okunur. Aşerede kasr yoktur.

³⁷ en Neşr, I, 348; en Nüveyri, Şerhu tayyibeti'n-Neşr, I, 401.

³⁸ ed-Dânî, Camiu'l-Beyan, (tahkik, Kemal Atik), I, 231; en Neşr, I, 348.

³⁹ en-Neşr, I, 348.

⁴⁰ age, I, 348.

⁴¹ Ahmed, Şerhu tayyibetü'n-Neşr, 75.

İşba' nedir: İşba' tavassut mertebesinden daha uzun, tul mertebesinden daha kısadır. Tavassut ise işba' ile kasır arasındaki mertebedir.⁴² İşba'ın ifrat olanı med mertebelerinin en yükseği olan 5 elif tul, işba' ise 4 eliftir.

Tayyibe şerhinde işba'ın ifratına 5 elif tul, onun bir altı işba' 4 elif, onun bir altı tavassut 3 ve 2 elif, kasır (1 elif) şeklinde sıralama yapmış,⁴³ bu ifadeye göre işba'ın ifratı (en uzun) 5 elif olunca onun dînu (bir aşağısı) 4 elif olur. Medd-i linin sükun lazım kısmında med miktarını ifade ederken işba' sözünün kullanılması medd-i linin sükun lazım kısmında tulun 4 elif olması anlamındadır.

Kıraatler açısından medlere bakıldığında işba'(tul) mutkin mesleğine göre 3 elif, diğer mesleklerin tamamında 4 ve 5 eliftir. Kaynakta; (عين) lafzının işba'ı zahiren zikrediliyor, işba' ise meratib-i erba'ada 4 ve 5 elifin adıdır. Hafs açısından işba' 4 eliftir.

Mertebeteyn usulünde ise (عين) lafzının işba'ı (tulu) üç elif, tavassutu iki eliftir. Hâlbuki mertebeteynde genel medler içerisinde iki elifin olmadığı kıraat okuyan herkes tarafından bilinir. Buna rağmen mertebeteynde (عين) lafzının tulu üç, tavassutu iki elif denmiştir. Yukarıda İfade edildiği gibi bu kelime farklılık arz ettiğinden özel bir durumdur.

واعلم ان لكل القراء في عين الطول والتوسط ويقدم في الاداء وجه الطول وفاقا وقدرة الطول اربع الفات في المراتب الاربع وثلاث الفات في المرتبتين وقدرة التوسط ثلاث الفات في المراتب الاربع والفين في المرتبتين في غير مسلك صاحب المتقن وقدرة الطول الفان وقدرة التوسط الف ونصف في مسلكه.

Bütün kıraat imamları için (عين) lafzında tul ve tavassut vardır. Uygulamada vifâkan (uygunluk bakımından) yani (كهيعص) da (ص) harfi, (عسق) da ise (س) harfi medd-i lazım olarak 4 elif miktarı çekildiğinden ona uygun olması için (عين) lafzında da tul vechi mukaddemdir. Mutkin mesleğinin dışındaki diğer mesleklerde tulun miktarı meratibi erba'ada 4, mertebeteynde 3 eliftir. Tavassutun miktarı meratibi erba'a da 3, mertebeteynde 2 eliftir. Mutkin mesleğinde ise tul iki elif, tavassut bir buçuk eliftir.⁴⁴

واما العين: فوفعت في موضعين وهما قوله سبحانه: "كهيعص" فاتحة سورة مريم و"حم عسق" فاتحة سورة الشورى وفي مد العين هنا خلافٌ بالنسبة لمقداره فقال بعضهم تمد مدًا متوسطًا بقدر اربع حركات وقال البعض الاخر تمد مدًا مشبعًا على غرار المد اللازم والوجهان صحيحان مقروؤ بهما للقراء العشرة لافرق بين حفص عاصم وغيره غير أن الاشباع هو الافضل والمقدم في الاداء إن قرئ بالوجهين معًا وإن قرئ باحد الوجهين فالاقتصار على الاشباع

Meryem ve Şura'nın evvelinde vaki olan (عين) lafzının med miktarında ihtilaf vardır.

Bazıları 4 hareke miktarı medd-i mutevassıt olarak med edilir dediler. Diğer bazıları da medd-i lazım tarzında medd-i müşba'(uzun med) edilir dediler. Bu iki vecih sahihtir. Asım'dan hafs ve diğerleri arasında fark olmaksızın bütün aşere imamları tarafından okunur. İki vecih beraber okunursa işba' (tul) vechi mükaddemdir. İki vecihten yalnız biri okunacak ise işba' (tul) vechi ile yetinilir.⁴⁵

⁴² Aşıkutlu, Tayyibenin elfaz manası, 75; Şerh ve haşiyeli tayyibe, 138.

⁴³ Ahmed. Şerhu tayyibeti'n-Neşr, 75.

⁴⁴ Umdetü'l-Hallan, 17, 304.

⁴⁵ Hidayetü'l-Karî, 345.

Merhum Mehmet Rüştü AŞIKKUTLU hocamız bu konuda şunları kaydetmektedir:

«شرح و حاشیه لی طیبه» isimli eserinde:

عين لفظی قرآن کریمده تک بر حرفدر، مریم ایله شورى سورة لری اولنده در ومدلینک سکون لازم قسمیدر بونده
جميع قراء ایجین مراتب اربعه ده طول، درت الف، توسط اوج الف مقداریدر. مرتبتین ده طول 3، توسط 2 الف در.

ويقدم فی الاداء الطول وفاقا عمده 355

Sonuçta yapılması gereken şey şudur ki; aşr-ı şerif okumalarında medler tahkik usulü ölçülerin- de okunmaktadır. Bu nedenle (عين) lafzı meratibi erba'a ölçüsünde olmalıdır. Tulu 4, tevassutu 3 eliftir. Mertebeteyn okunduğu takdirde tulu 3 tavassutu 2 elif olur.⁴⁶

Tilavet Usulü ile İlgili Hatalar

S. 8. Sürat yönünden okunuşlar hususunda tahkîk- tedvir- hadr usulünün olduğu ancak bazen tertili de dördüncü bir okunuş biçimi şeklinde değerlendirenler olmaktadır.

C. 8. Tertil lügatte; bir şeyi güzel yapmak, düzene koymak, sözü güzel söylemek⁴⁷
İstılahta, kıraat imamlarına göre; “Kur’ân-ı Kerim’i, acele etmeden, tane tane, dura dura, manasını anlaya anlaya okumaktır.

الترتيل :

1. وعن على رضى الله عنه : الترتيل تجويد الحروف ومعرفة الوقوف

2. قال ابن عباس : بينه تبييناً

3. قال مجاهد تأنّ فيه

4. قال غيره تَلَبُّثٌ فى قراءته وتَمَهُّلٌ فيها

1. Hz. Ali tertil, harflerin tecvidini ve vakıfları bilmektir

2. İbn Abbas tertil beyandır

3. İbn Mücahid tertil teennidir

4. Diğerleri de tertil duraklamak ve mühlettir şeklinde ifade etmişlerdir. Beyan, teenni, mühlet, durmak, tecvid ve vakıflar dendiğine göre bunlar her üç okuma usulünde de olması gerekenlerdir. Tertil tedebbür, tefekkür ve istinbat içindir. Tahkik ise dilin riyazatı alıştırılması kalın telaffuzların inceltilmesi ve kıraati ikâme etmek içindir. Tertil ise daha ziyade manayı tedebbür, tefekkür, istinbat için durup düşünmek bekleyip anlamaya çalışmaktır.⁴⁸ Ebu'd-

Derda'dan (ra.) Nesai ve İbn Mace naklediyor: Peygamber (sav) “إِنَّ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ” ayetini sabaha kadar tekrar ediyor okuyor durup üzerinde düşünüyor tekrar okuyor.

İsra; sûresinde: ﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا﴾ (106)

“Biz onu, Kur’an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (ayet ayet, sure sure) ayırdık ve onu peyder pey indirdik.” Buyrulur.

⁴⁶ Umdetü'l-Hallan, 17.

⁴⁷ Dr. İbrahim Enis A'tıyye es-Saralihi, Dr. A'bdü'l-Halim Muhammed Halefü'llah Ahmed, el-Mucemü'l-Vesit, 1, 327; Cübrân Mes'ud, er-Râid, 1, 717.

⁴⁸ en Neşr, I, 207 vd; et Temhîd, 48, 49.

فَكُلُّ تَحْقِيقٍ تَرْتِيلٌ وَلَيْسَ كُلُّ تَرْتِيلٍ تَحْقِيقًا Her tahkik tertildir. Her tertil tahkik değildir. Yani her tahkik okuyuş yavaş olduğundan mananın anlaşılması daha kolay olur. Ama her tertil tahkik değildir, tertildir ama tedvir olabilir, tertildir ama hadr olabilir demektir. Yani her üç okuyuşta da tertil vardır. Kişi okuduğunu dura dura, durup düşününe düşününe okuyorsa hangi hızda okursa okusun orda tertil vardır. Tertil eğer dördüncü bir okuyuş olarak kabul edilecek olsa idi; bunun med miktarları hakkında ayrıca bilgi verilmiş olmalıydı. Kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur. Eğer dördüncü bir okuyuş olsaydı her üç okuyuşun med miktarlarını belirtenler bunda da med miktarı belirtirlerdi. Tertil dördüncü bir okuyuş şekli değildir, bahs edilen her üç okuyuşta tertil vardır ve o okuyuşun bir parçasıdır.⁴⁹

قال الدانى : الفرق بين الترتيل والتحقيق أن الترتيل يكون بالهمز وتركه، والقصر لحرف المد ، والتخفيف ، والاختلاس، وليس ذلك فى التحقيق

Ebu Amr ed-Dânî, tertil ile tahkik arasındaki farkı şöyle izah ediyor: Tertil; hemze ve terki ile, harf-i meddin kasrı ile, tahfif ile, ihtilas ile olur. Tahkikte böyle olmaz.⁵⁰ Bazı eserlerde tertil, tedvir ve hadr şeklinde sıralama yapılmıştır. Bu tür sıralamada tahkik yerine tertilin kullanıldığı aşikârdır. Bazı eserlerde de tahkik, tertil, tedvir ve hadr şeklinde dört türlü ifade edildiği çok az da olsa görülmektedir. Ancak -dört türlüdür- ifadesini tek tek açıklama yaparken tahkik, tedvir ve hadr okuyuşlarının her üçünde de tertilin olduğunu ifade etmişler ve tertili bu üç okuyuşun dışında dördüncü bir okuyuş olarak zikretmemişler. Mahmud Halil el-Husarî, Ahkâmu kıraati'l-Kur'ani'l-Kerim isimli eserde:

التحقيق : وهو كالترتيل فى جميع ما ذكر غير أنه أكثر من الترتيل تُؤدَّةً وأشدُّ طمأنينةً، وأبعد عن العجلة والإسراع. tahkik, acele ve sürattan uzak, mutmain olma bakımından daha kuvvetli ve tertilden daha çok teenni olmanın dışında zikredilenlerin hepsinde tertil gibidir.

الحدرد: وهو كالترتيل فى مراعاة جميع الأحكام غير أنه يكون مع السرعة فى القراءة..

Hadr, kıraatta süratli olmanın dışında bütün hükümlere riayet etme hususunda tertil gibidir.

التدوير: وهو كالترتيل أيضاً فى القواعد والأحكام، يُبدأنه يكون فى حالٍ وَسَطٍ بين التَّؤدَّةِ والسرعة، وبين الطمأنينة والعجلة ...

Tedvir, acele ile mutmain olma arasında, sürat ile teenni arasındaki vasat halde olmanın dışında tertil gibidir. Her üç okuyuşta da tertilin olduğu ifade edilmiştir.⁵¹

İlk tecvid yazan Hâkânî'ye göre tertil,yavaş hareket etmek, duraksamaktır. Kasîdetü'l Hâkânî'nin 12. 13. ve 14. beyitlerinde şöyle diyor;

فَدُّوْ الْحَذَقِ مُغَطِّ لِلْحُرُوفِ حُقُوقَهَا *** إِذَا رَتَّلَ الْقُرْآنَ أَوْ كَانَ ذَا حَذَرٍ

Kur'an-ı hadr ve ya tertil ile okuduğunda hâzık olan, usta olan harflere hakkını verir.

وَتَرْتِيلُنَا الْقُرْآنَ أَفْضَلَ لِلَّذِي *** أَمْرُنَا بِهِ مِنْ مُكِنِّتِنَا فِيهِ وَالْفِكْرِ

Kendisinde **durup tefekkür etmekle emrolduğumuz** için Kur'an-ı, tertilimiz daha efdaldır.

وَمَهْمَا حَدَرْنَا دَرَسْنَا فَمُرَحَّصٌ *** لَنَا فِيهِ إِذْ دِينُ الْعِبَادِ إِلَى السُّرْرِ

Dersimizi hadr yapmamızda bize ruhsat verilmiştir. Çünkü kulların dini kolaylıktır.⁵²

⁴⁹ en-Neşr, I, 205 vd.

⁵⁰ et Temhid, 48, 49.

⁵¹ Mahmud Halil el Husari, Ahkâmu kıraati'l-Kur'ani'l-Kerim, (thk. Muhammet Talha Bilal) 329 vd.

⁵² Ebu Mezahim, Musa b. Ubydullah b. Yahya b. Hakan, el kasidetü'l hakaniyye, Beyt, 12,13,14.

Kısaca tertil, okunan bir ayette durup ayetin ne demek istediğini düşünmek ve ayeti anlamaya çalışmaktır.

Bazı okuyucuların özellikle hadr, ve tedvir okuyuşunda med miktarları birbirinden farklılık arz etmektedir.

Hadr usulü ile okumalarda

1. Bazı okuyucular munfasılı bir elif, muttasılı iki elif okuyor
2. Bazı okuyucular munfasılı bir elif, muttasılı üç elif okuyor
3. Bazı okuyucular munfasılı iki elif, muttasılı iki elif okuyor
4. Bazı okuyucular munfasılı iki elif, muttasılı üç elif okuyorlar ve bunlara hadr okuyuşu diyorlar.

Tedvir usulü ile okumalarda

1. Bazı okuyucular munfasılı ve muttasılı üçer elif okuyorlar.
2. Bazı okuyucular munfasılı bir elif, muttasılı üç elif okuyorlar ve buna tedvir okuyuşu diyorlar. Doğru olan hangisidir?

Kur’ân-ı Kerim’in, tahkîk, hadr ve tedvîr ile okunacağı biliniyor ancak med miktarları ile ilgili yazılı bilgiyi görmek pek mümkün görünmüyor. Her okuyucu hocasının şifahi olarak anlatmış ve öğretmiş olduğunu ifade ve icra etmeye çalışıyor. Ancak İmam Cezeri’nin bu konuyu yazılı olarak anlattığına şahit oluyoruz.

Kur’ân ve kıraât ilminin üstâdlarından İbnü’l-Cezeri, Tayyibetü’n-Neşr isimli manzum eserinde “Kur’ân nasıl tilavet olunur” demiş, dikkat çekmiş ve gelecek beyit

ile de nasıl okunacağını belirtmek üzere “Kur’ân tahkîk, hadr ve tedvîr ile okunur ve bunların hepsi Kur’ân okurken uyulan usullerdir.” diye ifade etmiştir. Üstad İbnü’l-Cezeri en Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr isimli eserinin, 1. cilt 205.

sayfasında “Kur’ân nasıl okunur” başlığı altında bir bölüm açmış ve

orada “Allah taalânın kelâmı tahkik, hadr

ve tedvir ile okunur” der. Sonra bunların ne olduğunu, nasıl okunacağını ve med miktarlarını şu şekilde izah etmiştir:

1. et-Tahkik (التحقيق)

Lugatte bir şeyi hakiki şekliyle gerçekleştirmek, bir bilgiye kesin olarak ulaşmak, bir şeyi ne eksik ne fazla yapmaksızın o şeyin hakikatine ulaşmak, künhüne vâkıf olmak ve onun nihai seviyesine ulaşmaktır.⁵³ Tahkik, ıstılahta kıraat imamlarına göre medleri işba’ etmekte (uzatmakta) her harfe hakkını vermek, hemzeleri tahkik, harekeleri itmam, izhar ve şeddeleri net, ğunneleri tam, harfleri birbirine karıştırmadan ayırarak okumaktan ibarettir. Harfleri ayırarak okumak demek; harflerin beyanıdır, teenni ile, ağır ağır, itina ile, kolaylıkla ve sekt ile harflerin bazısını bazısından ayırt ederek okumak, vakıf yapılması caiz olan yerlerde vakfe riayet etme mülâhazasıyla okumaktır.⁵⁴

Tahkik okuyuşta ekseriyetle kasr, ihtilas, harekeli olan harfin iskânı ve idğamı olmaz. Tahkik okuyuş, dilin alışması, lafızların mukavemet bulması ve tertil gayesiyle kıraati ikame

⁵³ en Neşr I, 205

⁵⁴ Neşr I, 205; ŞerhuTayyibeti’n-Neşr, 33, 34.

etmektir. İfrat derecesine kaçmaksızın bu okuyuşu ahz etmek (almak) müstahsen ve müstehaptır. Sakin harflere hareke vererek, hareketlerden harf meydana getirerek, ra harfinin tekrar sıfatı ve nun harfinin ğunne sıfatını mübalağa yaparak ifrat derecesine varmaktan sakınmak gerekir.⁵⁵ Kırâat ve tecvîd ıstılahında “Kur’ân-ı Kerim’i, tecvidin ön gördüğü en üst seviyede okumaktır.”⁵⁶ Bunu yaparken harfleri zorlayarak ifrat derecesine vardiirmamak lazımdır. Kırâat imamlarından Hamza hazretleri bazılarının mübalağa yaptığını işitmesi üzerine şöyle diyor:

أما علمت أن ما كان فوق الجُعُودَةِ فَهُوَ قَطَطٌ وما كان فوق البياض فهو برص وما كان فوق القراءة فليس بقراءة

Dalgalı saçı daha dalgalandırmaya çalışmak onu kıvırcık yaptığını, beyazı daha beyazlatmaya çalışmak onu beras (alacalı) yaptığını, kırâati de fevkine (üstüne) çıkarmaya çalışmanın kırâat olmadığını bilmezmişin.⁵⁷

Tahkiki özetleyecek olursak; harflerin hakkını vermek, medleri yeterince ve hakkını vererek uzatmak, hareketleri birbirine karıştırmamak, şeddeleri tam belirtmek ve ğunnelerin hakkını vermektir. Bu okuyuş usulünde medd-i muttasılları, medd-i munfasılları ve medd-i lazımları dörder elif miktarı uzatarak okumaktır.⁵⁸

2. el-Hadr (الحدر)

Lugatte “bir şeyi aşağı indirmek, süratli olmak”⁵⁹ anlamına gelir. İstılahta kırâat imamlarına göre kasr, iskân, ihtilas, ibdal, idğam-ı kebir, hemzeleri tahfif ve benzeri olan sahih rivayetlerle kırâati vasl, sürat ve tahfiften ibarettir. Bu okuyuşta vasl yapmayı tercih etmekle beraber, i’rabları belirtmek, lafızların mukavemetine ve harflerin temkinine riayet etmek gerekir. Kırâat imamlarına göre bu hadr okuyuşu tahkik okuyuşunun zıddıdır.

Hadr okuyuşu, Kur’an okumakta daha çok hasenat ve tilavetin faziletini kazanmak için olur. Bu okuyuşta sakınılması gereken hususlar, harf-i medleri terk etmek, ğunne sesini yok etmek, hareketlerin ekserisini ihtilas yapmak, tilavet olarak vasıflandırılmayacak ve kendisiyle kırâat sahih olmayacak kadar tefriden ve tertil sınırlarını aşmaktan⁶⁰ medd-i muttasıl ve medd-i lazımı kasr ile okumaktan sakınmak gerekir.⁶¹

Cezeri; ben derim ki işte bu çeşit okuyuş hadr okuyuşudur ki, bu da İbn Kesir ve Ebu Cafer’in usulü ve diğer munfasılı kasr ile okuyan; Ebu Amr, Yakup, Kalun, verşten İsbahânî, hafstan Velî, ve irakiyyunun ekserisine göre Hişamdan hulvani tarikinin usulüdür.⁶² Yani munfasılın kasrıdır.

Hadrı özetleyecek olursak; bu okuyuş usulünde, medd-i tabîleri ve medd-i munfasılları bir eliften, medd-i muttasıl ve medd-i lazımları iki eliften aşağı düşürmemek, ğunneleri ve ihfalı tamamen terk etmemektir.

⁵⁵ en Neşr I, 205

⁵⁶ Cezeri, et Temhîd, 48.

⁵⁷ en Neşr I, 206.

⁵⁸ Medd-i arızın vecihlerinin hükmü caiz olduğu için bu vecihlerden herhangi birini almak caiz ve okuyucu da muhayyerdır. Ancak insicam açısından tahkik okuyuşta tul, tedvir okuyuşta tavassut, hadr okuyuşta kasr vechinin alınması uygundur.

⁵⁹ el-Mucemü’l-Vesit, I, 16; er-Râid, 1, 555.

⁶⁰ Cezeri en Neşr I, 207.

⁶¹ Cezeri, şerhuTayyibeti’n-Neşr, 34.

⁶² age. ve yer.

3. et-Tedvîr (التدوير)

Lugatte bir şeyi döndürmek, çevirmek, bir şeyi yuvarlak yapmak⁶³ anlamında kullanılır. İstilahta kıraat imamlarına göre “tahkik ile hadr arasında orta bir okuyuştur. Buna tavassut da denir. Medd-i munfasılın işba’ derecesine ulaşmayacak kadar olan meddini (tavessutunu) rivayet eden imamların ekserisinden (وهو مذهب سائر القراء) O da sair kurrânın; İbn Amr, Kisaî ve Halefû’l-Aşîr (ك ر خ ل)’ın mezhebidir. (وصح عن جميع الأئمة) Kıraat imamlarının tamamı tarafın dan sahih kabul edilmiş ve ehl-i edanın ihtiyarındır.⁶⁴ diye rivayet edilmiştir.

Tedviri özetleyecek olursak; bu okuyuş usulünde, medd-i tabîleri bir elif, uzatmak ayrıca İbn Amr, Kisaî ve Halefû’l-Aşîr’in mezhebidir demekle, medd-i munfasılları ve medd-i muttasılları onların okuduğu üçer elif miktarı okumak, ğunnelerin ve ihfaların hakkını terk etmemektir.

Her üç okuyuşta Ğunnelerin ve İhfaların miktarı harfeynden akal harfî vahidden ekserdir. Yani her okuma usulünde kendi okuma temposundaki iki harften az bir harften çok olacak şekilde uygulanmalıdır.

Tahkik, hadr ve tedvir usulünde, Kıraat imamlarının okuyuşları muhtelif olsa da bu okuma çeşitlerinin hepsinin cevazi konusunda kurra arasında ihtilaf yoktur. Bu okuma mertebelerinin bazı kurraya tahsisi ağılebiyettir. Bütün kurrânın bu üç okuyuşu okumaları caizdir.⁶⁵

S. 9. Bu usullerle (tahkîk- tedvir- hadr) ilgili olarak med süresi, kendi insicamına uygun şekilde peşpeşe gelen iki hareke süresi med miktarı olarak nasıl anlaşılmalıdır? Bazan elif miktarı saniye olarak belirtilerek zaman hususunda hatalar yapılmaktadır.

C. 9. Bir elif miktarının ne demek olduğu çok farklı ifadelerle anlatılmak istenmiştir. Ebu Amr ed-Dânî med konusu hakkında;

موضوع المد وانواعه ومقاديره .. فالطبيعي عنده أن يؤتى بحروف المد... الثلاثة مُمَكَّنَاتٍ عَلَى مقدار ما فيهن من المد الذي هو صيغتهن ... " وحقيقة النطق بذلك أن تُمدَّ الأحرفُ الثلاثةُ ضِعْفَي مَدِّ هُن فِي الضربِ الأول. والقراء يقدرُون ذلك مقدار ألفين إن كان حرف المد أَلْفًا ، ومقدار يائين إن كان ياءً ، ومقدار واوين إن كان وَاوًا

Ebu Amr ed-Dânî med konusunu, çeşitlerini ve miktarını et tahdid’ü fi’l-İtkan isimli eserinde zikr ediyor ve meddin miktarı konusunu şöyle ifade ediyor; medd-i tabînin med miktarı harf-i medlerin kendi siğasında (kök yapısında) olan miktarları kadardır. Bunu gerçekten telaffuz etmek harf-i medleri kendilerinin iki katı med etmektir. Eğer harf-i med elif ise kurralar bunu iki elif (ءء) olarak takdir ediyorlar. Eğer harf-i med ya ise iki ya miktarı (ىى), eğer harf-i med vav ise iki vav miktarı (وو) takdir ediyorlar.⁶⁶

⁶³ el-Mucemü’l-Vesit, 1, 302; er-Râid, 1, 685

⁶⁴ Cezeri en Neşr I, 207.

⁶⁵ Şeyhü’l-İslam Zekeriyya el Ensarî, Şerhu Mukaddimeti’l-Cezeriyye; 20; Nihayetü’l-Kavli’l-Müfid, 20; Mustafa Niyazi, Umdetü’l-Kariûn,28; el Husari, Ahkâmu kıraati’l-Kur’ani’l-Kerim, (thk. Muhammet Talha Bilal), 331.

⁶⁶ ed-Dânî, et tahdîd’ü fi’l-İtkan, (tahkik, Dr. Ğanim Kaddûrî el Hamed), 46.

Diğer Bazı Alimler de Bir Elif Miktarı Hakkında Şöyle demişlerdir

- Tekellüfsüz ağızını açacak miktar⁶⁷
- Bir parmak kaldıracak kadar⁶⁸
- Elif diyecek kadar⁶⁹
- Bir elif miktarı⁷⁰
- Elif iki fethadan, vav iki zammeden, ya iki kesreden meydana gelmiştir⁷¹
- Bir harekeyi bir hareke miktarı daha işba⁷²
- İki hareke miktarı sesi uzatmak⁷³

Görüldüğü üzere, bir elif miktarının ne demek olduğu farklı ifadelerle anlatılmak istenmiştir.

Günümüzde de, nota cinsinden (bir dörtlük, sekizlik nota), saniye cinsinden (bir saniye, yarım saniye), yürüyüş cinsinden (normal yürüyüşle bir adım, orta yürüyüşle bir adım) gibi yeni yeni bazı ifadeler kullanılmaya çalışılmaktadır.

Özetleyecek olursak;

Uygun olan ecdadın iki hareke dediği miktardır. Çünkü kişi okurken bu sayılanlar içerisinde en gerçekçi ifade okuduğu hareketin tesbitini yapabilmesidir. Eğer kişi okumakta olduğu harekeyi tesbit edemiyorsa diğerlerini hiç tesbit edemez. İşin tabiatı gereği hareke denen şeyi kullanıyor, öyle ise ölçü de kullandığı cinsten olmalıdır. İki hareketin bir elif olduğunu yani elif derken (e) bir hareke, (lif) bir hareke veya hareket olduğunu kavrayıp okumalıdır. Bilinen ölçüler varken yeni arayışlarla meseleler daha karmaşık hale getirilmiş olur.

Ancak iki hareke miktarı, bir elif miktarı veya diğer ifadelerin tamamı kitabi ifadelerdir. Med mertebelerinin elif diye takdir edilme ihtilafları nihai hakikatler değil, lafzi ihtilaflardır.⁷⁴ Bu medlerin tamamı tahdid değil takrib (yaklaşık) dir. Rasih olan üstaddan işitmekle ve hocanın ağızından almakla zabt edilir.⁷⁵

لَا يُضَبِّطُ مَرَاتِبُ الْمَدِّ إِلَّا بِالِسَّمَاعِ مِنَ الشَّيْخِ الْمَاهِرِ الرَّاسِخِ Med miktarları ancak mahir, rasih bir hocanın ağızından işitmekle zabt olunur.⁷⁶

Bunları yapabilmenin öğrenmenin ve kavramanın yolu kitabi bilginin yanında mahir bir okuyucudan öğrenmekle mümkün olur.

İstiaze ve Besmele ile İlgili Yaygın Hatalar

S. 10. İstiaze siğalarında (olmayan siğaların okunması şeklinde) yapılan hatalar

C. 10. İstiaze hakkında kaynaklarda çok söz söylenmiştir. Bunlardan birincisi istiazenin siğası hakkında söylenenlerdir.

⁶⁷ Dürri yetim tercümesi,15.

⁶⁸ Hamza Hudâyî, Tecvid-i edaiyye, 49.

⁶⁹ Tecvid-i edaiyye, 49,50; Dürri yetim tercümesi,16.

⁷⁰ Cühû'l-Mukill, 86; el Minehu'l-Fikriyye, 50; Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid, 130.

⁷¹ eskicizade, Dürri yetim tercümesi,15.

⁷² Dürri yetim tercümesi,15.

⁷³ el Muhtasarü'l-Vafi, 78; Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid, 130.

⁷⁴ en Neşr I, 326 vd.

⁷⁵ Ahmed Faiz b. Muhammet, Şerhi Dürri Yetim, (tahkik, Muhammed Safa Taha el Hamudî, Yusuf Avad Berdi ed-Delîmî), 116.

⁷⁶ Dürriyetim tercümesi,16.

İstiaze Siğasında İki Mesele Vardır.

1. Rivayet cihetinden Nahl Suresi'nde varid olduğu gibi bütün kurranın ihtiyarı olan (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) siğasıdır.⁷⁷

2. Bizatihi (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzında icma konusunun müşkil oluşudur.⁷⁸

İstiaze ile ilgili Resulüllah (s.a.v.) den rivayet edilen birçok hadisi şerif vardır.⁷⁹ İstiazenin çeşitli okunuş lafızları mevcuttur.

İSTİÂZE SİĞALARI

İSTIAZE SİĞASI: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“Eğer sen, istiaze siğasını değiştirecek veya bir lafız ilave edecek olursan, sahih olarak nakledilen rivayetlerin dışına çıkma.”

İstiaze siğasında sahih olarak nakledilen ilaveler Allah taaleayı tenzih etmeye taalluk eden lafızlardan sahih olarak nakledilen ilaveler

1. أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

2. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

3. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

4. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

5. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

6. أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

7. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَأَسْتَفْتِحُ اللَّهَ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

8. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَيُوجِّهُهُ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

9. اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

⁷⁷ en- Neşr, I, 243.

⁷⁸ age, I, 246

⁷⁹ age, I, 258

İstiaze Sığasında Lafız Eksiltmek

Kıraat imamlarının ekserisi bu konuya dikkat çekmemişlerdir. Şatibi rahimehullah istiaze sığasında noksanlık olmayacağını ifade etmişse de sahih olan cevazın olduğudur. Oda

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ şeklinde sığadır. Cezeri hazretleri, istiaze hakkındaki sığalar bunlardan ibaret olmadığını belirtir ve burada sayılamayacak kadar çok sığa varid olmuştur der.⁸⁰ Rivayet cihetinden Nahl Suresi'nde varid olduğu gibi bütün kurrânın ihtiyarı olan (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ) sığasıdır. Ebu Tahir ibn Süvar ve Ebu'l-iz el Kalanîsi ve bunlardan başkalarının da ittifakları bizatihi bu lafız üzerindedir. İmam Ebu'l-Hasan es-Sehavî "Cemalü'l- kurra" isimli kitabında ümmetin icma ettiği (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıdır. Ebu Amr ed-Dânî' hazzak olan kurra indinde kullanılan sığa budur. Bütün fukaha; İmamŞafii, Ebu Hanife, Ahmed b. Hanbel ve diğerleri tarafından me'huz olan istiaze lafzı yine (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıdır der. Bu hadislere göre Rasulullah (s.a.v.) (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıyla istiaze buyurmuşlardır. Nafi b. Cübeyir'in rivayet ettiği,"Rasulullah (s.a.v.) kıraattan önce bizatihi bu lafızla istiaze etti"⁸¹ Kitab ve sünnete uygunluğu sebebiyle, bu lafızla istiaze tercih edilmiştir.⁸²

İbnü'l-Cezeri'nin beyanına göre de, istiaze sığaları içerisinde أَعُوذُ lafzı, Peygamberimiz tarafından çok kullanılan ve nakledilen bir lafız olduğu bütün kurrânın ihtiyarıdır.⁸³ İstiaze sığasının bizatihi Kur'an-ı Kerim'in kendi içerisinde yer almış şekillerine baktığımızda Allah talanın Peygamber efendimize emrettiği ve öğrettiği sığa (أَعُوذُ) sığasıdır.

1. Bakara Suresi.....﴿67﴾ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ
2. Mü'minun Suresi.....﴿97﴾ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ
3. Mü'minun Suresi.....﴿98﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ
4. Mü'min Suresi.....﴿98﴾ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ ...
5. Meryem Suresi.....﴿98﴾ أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ ...
6. Felak Suresi.....﴿1﴾ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ
7. Nas Suresi.....﴿1﴾ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

Peygamber (s.a.v) Kur'an tilavetinin dışındaki istiazelerinde de أَسْتَعِيدُ بِاللَّهِ، أَسْتَعِيدُ سığalarını kullanmadığı gibi تَعُوذُنَا بِاللَّهِ، تَعُوذُ بِاللَّهِ سığalarını da kullanmamıştır.⁸⁴ İmam Hamza'dan nakledilen تَعُوذْتُ، أَعُوذُ، أَسْتَعِيدُ، أَسْتَعِيدُ، أَسْتَعِيدُ، تَعُوذُ denmez.⁸⁵ تَعُوذُ، أَسْتَعِيدُ، أَسْتَعِيدُ، تَعُوذُ gibi lafızlar sahih değildir.⁸⁵ تَعُوذُ denir.

⁸⁰ en- Neşr, I, 248 vd.

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, -Müsned, 5.,253 ; Cezeri, et- Tehbirü't- Teysir, 38; ed Danî, et- Teysir, 26.

⁸² en- Neşr, I, 243 vd; ed Dâni, Camiu'l- Beyan, tahkikli, 1,156; et- Teysir, 16-17; et- Tahbirü't-Teysir,,38; Muhaysin ,el İrşadatü'l- Celiyye, 24 vd.

⁸³ en- Neşr, I, 243.

⁸⁴ age, I,248.

⁸⁵ age, I, 246.

Kıraat imamlarınca sahih olan istiaze sığalarını okuyucunun okumasında zorluk yoktur.⁸⁶ Ehli edadan rivayet edilen diğer istiaze sığası (أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) sığasıdır. Ebu amr ed-Dânî Camiu'l-Beyan isimli eserinde delil getirerek, bu sığa, Şam, Irak ve Haremeyn ehlinden ehli edanın tamamı tarafından kullanıldığı⁸⁷ gibi, dört sünen sahibi ve Ahmed b. hanbel sahih bir senet'le Ebu said el-hudri'den rivayet etmişler. Ahmed b. Hanbel' in müsnedinde Rasulüllah (s.a.v.) efendimiz:

مَنْ قَالَ حِينَ يُضِيحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمَسِيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمَسِّي كَانَ بِتِلْكَ الْمَنْزِلَةِ

“ Kim sabahleyin üç defa أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ dedikten sonra, Haşr suresinin sonundaki üç ayeti okursa, Allah ona akşama kadar istiğfar edecek yetmiş bin melek tevkil eder. O kimse o gün ölürse şehid olarak ölür. Akşamleyin okursa, yine böyledir.⁸⁸ Görüldüğü gibi İstiaze sığası hakkında bir çok rivayet vardır. Bunlar hayatın içinde yaşarken çeşitli bela ve musibet anlarında ve bir çok vesilelerle kullanılmış sığalardır. Ancak kur'an tilaveti ve kıraatı söz konusu olunca istiaze sığaları da sınırlıdır. Ebu Amr ed- Dani, Camiu'l-Beyan isimli eserinde; Kur'an okumaya başlamadan önce istiaze hakkında peygamber (s.a.v.) den iki lafız rivayet edilmiştir, der ve şöyle açıklar:

1- أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

2- أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Irak, şam ve haremeyn ehlinden olan ehli edanın tamamı bu iki sığa ile okurlar. Mısır ve diğer arap ülkelerinden ehli edanın ekserisi üçüncü bir lafız olarak أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ lafızıyla okurlar. Nakil yönünden bu lafızlar içerisinde en sahih olanı kur'an-ı kerimde ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾⁹⁸ nassına delaletinden ötürü bunların birincisi olan أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ lafzıdır.⁸⁹

İstiaze Sığasını özetleyecek olursak;

Kur'an kıraatında bütün kurranın ihtiyar ettiği tercih ettiği istiaze sığası ikidir.

1- أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

2- أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

⁸⁶ ed Dimyatî, İthaf'u-Fudalai'l-Beşer, 19.

⁸⁷ ed Dâni, Camiu'l-Beyan, 1,156.

⁸⁸ en- Neşr, I, 249, 250; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5, 26; İthaf'u-Fudalai'l-Beşer, 20; Tirmizi, 2922.

⁸⁹ ed-Dânî, Camiu'l- Beyan, tahkikli, I,156.

Toplu Halde veya Sıra ile Kur'an Okunduğu Zaman:

S. 11. Toplu halde veya sıra ile Kur'an okunduğu zaman her birerlerine istiaze gerekir mi yoksa bazılarının istiaze okumaları kâfi midir?

C.11. Ebu Amr ed-Dânî; "istiazenin cehren okunması konusunda her okuyucunun Kur'an'ı açma, sunum, ders ve öğretme anında Kur'ân'ın tamamında istiazenin cehri olması hakkında İmam Nâfi ile Hamza'dan başkasının hilafını bilmiyorum" diyor. Burada sunum, ders, öğretme ve her okuyucunun ibtida anında istiazenin alınıp alınmaması konu edilmiyor. İstiaze cehri mi alınacak gizli mi alınacak konusu anlatılırken bu vesile ile her ibtida edenin istiaze okuması gerektiği bu ibareden anlaşılmiş oluyor.⁹⁰

İbnü'l- Cezeri ben bu konuda nas bulamadım, ihtimaldir ki, istiazenin müstehab oluşu hükmüne göre kifayet eder, vacib oluşu hükmüne göre kifayet etmez. Zahir olan; maksad, okuyucunun şeytanın şerrinden Allah'a ilticası ve korunması olduğundan her birine istiaze gerekir. Birinin istiazesi diğerleri için kâfi değildir. Bu konunun dışında olmakla beraber yemek esnasında besmele sünnet-i kifaye olmadığından yemek yiyenlerin her biri için gerekli olduğunu tercih ettiğimiz gibi bu istiaze konusunda da her birine istiaze gerekir diyor.⁹¹

Burda yapılması gereken ders esnasında veya bir hatim esnasında sıralı okuma olduğunda okumaya başlarken toplu halde istiaze okunmuşsa o halkadan kopmamak kaydıyla sırası gelen artık istiazeyi almadan yalnız besmele ile okumaya başlar. Okumaya başlarken toplu halde istiaze okunmamış ise her sırası gelen istiaze ve besmele alarak okumaya başlar.

⁹⁰ ed-Dânî Camiu'l-Beyan, 1, 157; en- Neşr, I,252.

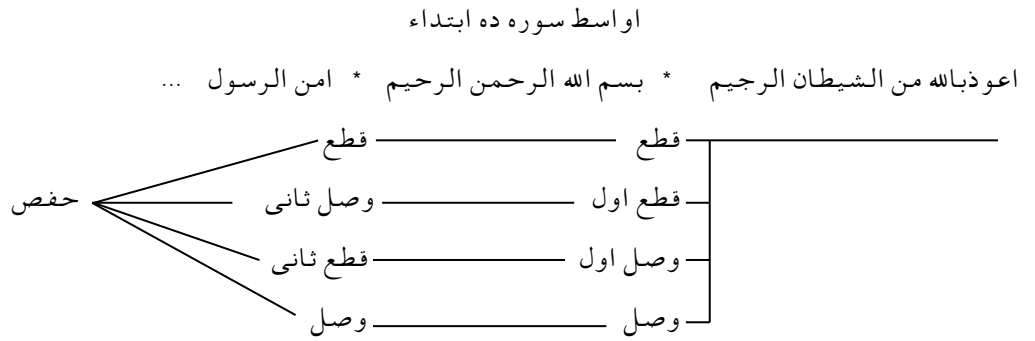
⁹¹ en-Neşr, I,259

BESMELE

S. 12. Besmele vecihlerinde yapılan hatalar.

C. 12. Euzü ve besmele **بِسْمِ** ve **اعوذ** ile Kur'an okumaya bir surenin başından, orta yerinden başlarken ve ya okuma esnasında bir sureden başka bir sureye ya da bir ayetten başka bir yerdeki ayete geçiş yaparken çeşitli vecihler (usuller) meydana gelir.

1-Surelerin ortasından **اعوذ** ve **بِسْمِ** ile bir ayetten başlandığında evveli surede olduğu gibi dört vecih vardır.⁹²

Surelerin eczasından (orta yerlerinden) **بِسْمِ** ve **اعوذ** ile ibtida edildiğinde sure evvelinde olduğu gibi yine dört vecihtir.

Ancak "لايجوز وصل البسمة بجزء من اجزاء السورة" isimli eserde **إِتْحَافٌ فَضْلًا لِّلْبَشَرِ** besmeleyi surenin cüzlerinden bir cüzüne vasletmek caiz değildir. İbaresini **بِسْمِ** ve **اعوذ** ile sure ortalarından ibtida edildiğinde **بِسْمِ** kendinden sonraki ayete vasl edilemez şeklinde anlaşılmış ve bunun doğru olduğu sanılmıştır.

Yani **اعوذ بالله من الشيطان الرجيم * بسم الله الرحمن الرحيم * امن الرسول** şeklinde **بِسْمِ** lafzının **اعوذ بالله من الشيطان الرجيم * بسم الله الرحمن الرحيم * امن الرسول** ayetine vasl edilemez sanılmıştır. Mezkur **إِتْحَافٌ فَضْلًا لِّلْبَشَرِ** isimli eserin ibaresi şöyledir.

"لايجوز وصل البسمة بجزء من اجزاء السورة لامع الوقف ولامع وصله بما بعده اذ القراءة سنة متبعة وليس اجزاء السورة محلا للبسمة عند أحد والمنع من ذلك أولى من منع وصلها بآخر السورة والوقف عليها اذ ذلك محل لها في الجملة وقد منعت لكون البسمة للأوائل لا للأواخر"

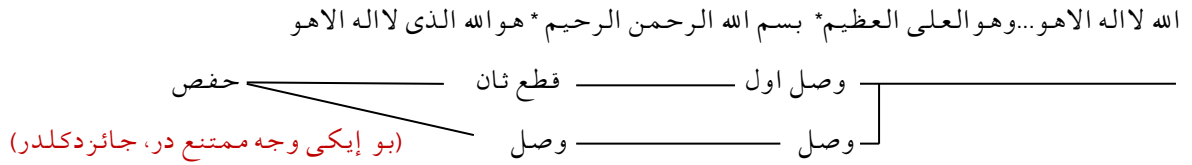
Besmelede vakf ederek veya besmeleyi maba'dine vasl ederek surenin cüzlerinden bir cüzüne vasletmek caiz değildir. Çünkü kıraat sünneti müttebea'dır. Surenin eczası (ara yerleri) hiçbir kimseye göre besmele mahalli değildir.

⁹² Umdetu'l-Hallan, 13; en-Neşr, I, 268; Buğyetu'l-Murid min ahkami't-tecvid, 126; Hidayetü'l-Karî, 568; Kadı, A'bdü'l-Fettah, el-Buduru'z-zahirah, 24,25; el-Fethu'r Rahmanî şerhu kenzi'l-Meanî bi-tahrir'i Hirzi'l-Emani fi'l-Kıraat.42,43; Dimyâtî, İthaf, 122; Muhammet Salim muhaysin, el-Mühezzeb, 30.-.33.

Bundan (eczada ayet sonuna besmeleyi vasl yapmaktan) men etmek surenin sonuna besmeleyi vasl edip besmele üzerinde vakf yapmayı (وصل اول قطع ثانى) men etmekten daha evladır. Çünkü iki sure beyni az da olsa besmele mahallidir. Buna rağmen besmele, ayet evveleri için olup ahirleri için olmadığından men edilmiştir.⁹³

Bu ibare sure sonu olmayan bir ayetin sonuna besmeleyi vasletmenin caiz olmadığından bahsediyor. Bu ibareyi aşağıda verilen örnekteki gibi anlamak gerekir. Yani ibare bu aşağıdaki iki vechin caiz olmadığını ifade etmektedir.

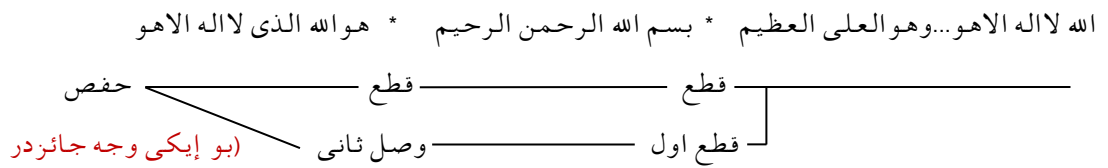
Eczadan Eczaya Geçiş Yaparken Caiz Olmayan İki Vecih

Bu örnekte görüldüğü gibi birinci vechte besmeleyi, birinci ayetin sonuna bitiştirerek, besmeleden sonra vakfetmek ya da ikinci vechte olduğu gibi hem biten ayete hem de gelecek ayete besmeleyi bitiştirerek geçiş yapmak caiz değildir. Çünkü besmeleyi makablindeki ayete vaslettikten sonra besmelenin sonunda ister vakfedilsin ister vasledilsin önemli değildir. Önemli olan besmeleyi biten ayete bitişirmemektir. Mezkûr ibarenin böyle anlaşılması gerekir.

Burada mümteni olan vechler eczai surede بسمه ve اعوذ ile ibtida edildiğinde değil, eczadan eczaya, sureteyn beyni gibi besmele vechlerini uygulamada söz konusu olur.

Eczadan Eczaya Geçiş Yaparken Caiz Olan İki Vecih

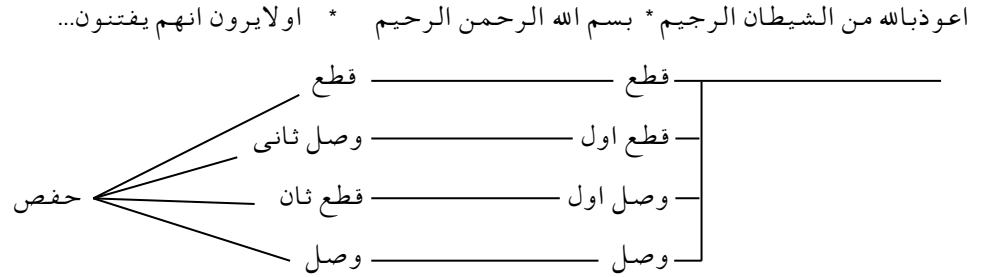
Böyle yerlerde قطع کل ve قطع اول وصل ثانى vechleri caizdir.

Buna karşın وصل کل ve وصل اول قطع ثانى vechleri mümtenidir caiz değildir.

⁹³ İthâf, 122; el-Fethu`r Rahmani, 42.43;

3- Tevbe Suresinin Orta Yerinden بسمه ve اعوذ ile İbtida Etmek:

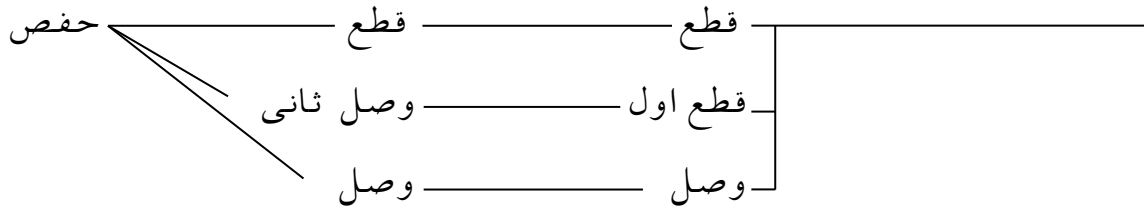
Tevbe süresinin ortasından بسمه ve اعوذ ile ibtida edildiğinde dört vecih caizdir.

Bir surenin sonundan başka bir surenin ortasına geçiş:

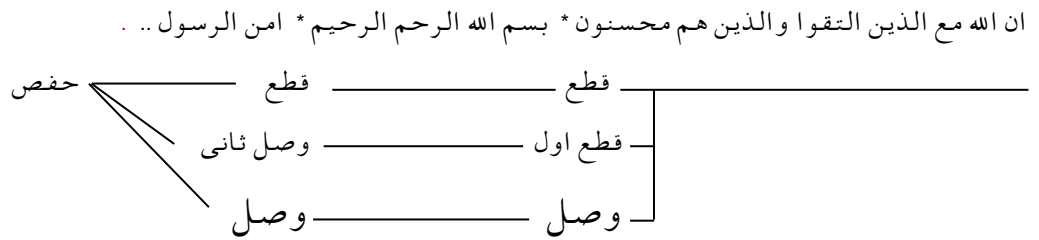
1. Bir surenin sonundan, başka bir surenin ortasına geçişte üç vecih vardır:

فانصرنا على القوم الكافرين * بسم الله الرحمن الرحيم * ربنا اغفر لي ولوالدي...

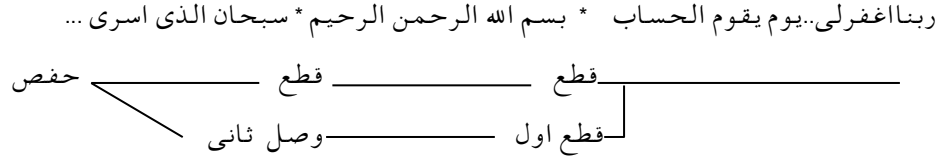
Tilavette evla olan sure tertibine riayettir. Çünkü Hz. Osman (r.a.)'in istinsah ettirdiği mushaf-ı şerif, elimizde mevcut mushaf surelerinin tertibine göre düzenlenmiş ve oniki bin civarında ashaba arzedilmiş, itiraz vuku bulmamış, icma ve tevatür sabit olmuştur. Tilavette tertibe riayet evladır, mecburiyet değildir. Çünkü surelerin tertibinin tevkifi oluşu muhtelefün fihdır.

2- Bir surenin sonundan daha önceki bir surenin ortasına geçişte üç vecih vardır.

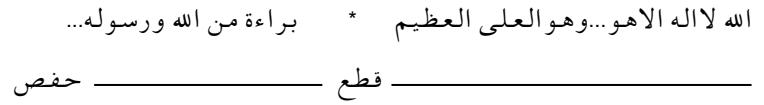
Bir surenin ortasından başka bir surenin evveline geçiş:

1-Bir surenin ortasından başka bir surenin evveline geçişte iki vecih vardır:

... لا يجوز وصل البسمله بجزء من اجراء السورة ... Kuralı gereği; İki vecihten fazla caiz olmaz.

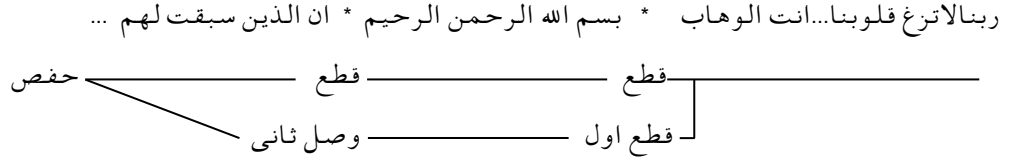
2- Tevbe suresinden önce olan bir surenin ortasından tevbe evveline geçişte tek vecih vardır.

Not: Diğer vecihler (vasl ve sekiz) hakkında kitaplarda bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak kat'ı veçhi gelir.

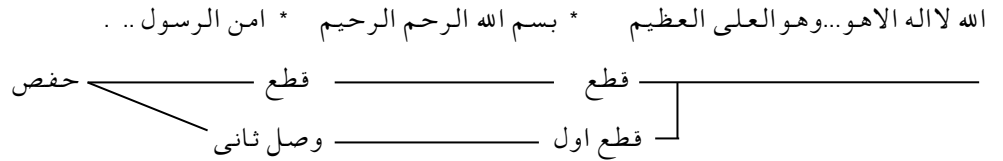
Bir surenin ortasından başka bir surenin ortasına geçiş:

1- Bir surenin ortasından daha sonraki bir surenin ortasına besmele ile (tevbe veya başkası) geçerken iki vecih vardır.

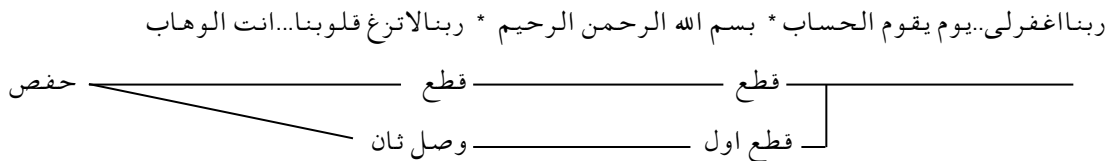

... لا يجوز وصل البسمله بجزء من اجراء السورة ... Kuralı gereği iki vecihten fazla caiz olmaz.

2- Bir surenin kendi içinde bir ayetten, daha sonraki başka bir ayete geçerken iki vecih vardır.

3-Bir surenin ortasından daha önceki bir surenin ortasına besmele ile (tevbe ve ya başkası) ya da bir surenin kendi içinde bir ayetten daha evvelki başka bir ayete geçerken iki vecih vardır.⁹⁴

⁹⁴ Umdetu'l-Hallan, 13; en-Neşr, I, 268; Buğyetu'l-Murid min ahkami't- tecvid, 126; Hidayetü'l-Karî, 568; el-Buduru'z-zahirah, 24,25; İthâf, 122; Muhaysin, el-Mühezzeb 30-35.

FATIHA SURESİNDEN SONRA AMİN DEYİP BESMELEYE VASL EDEREK OKUMAK

S.13. Fatiha Suresinin Sonunda Amin Kelimesini Besmeleye Vasletmek

C.13. Peygamber (sav) efendimizin, “غير المغضوب عليهم ولا الضالين” ayetini okuduğunda âmin demiş ve bu ayet okunduğu zaman âmin deyin ki, Allah icabet etsin buyurmuştur.⁹⁵ Fatiha Suresi’ni okuyan kimsenin bitirdikten sonra amin demesi sünnettir. Kur’andan olanla olmayanın belli olması için amin lafzını “ولا الضالين” kelimesinin nun harfini sakın okuduktan sonra demek gerekir.⁹⁶ Amin kelimesinin gizli veya cehri söylenmesinde ihtilaf vuku bulmuş, Medinelilerin rivayetine isnaden Şafi’i ve Maliki cehri söylendiğini, bazı medinelilerle Kûfeliler de gizli söylendiğini rivayet etmişlerdir. Hanefi mezhebine göre amin kelimesini gizli söylemek cehri söylemekten evladır.

Bu ifadeler âmin kelimesinin sure ayeti olmadığı delilidir. Eğer Fatiha’dan ayet olsaydı Fatiha Suresi’nin diğer ayetleri gibi onu okumak da vacip olurdu. Âmin kelimesi mushafalara yazılmamıştır. Ayet olsaydı elbette mushafalara yazılırdı. Ayrıca, âmin kelimesini Fatiha’nın bir cüzü olduğunu sanmamaları için talebelerin uyarılmaları gerekir. Fatiha’ya okuyan kimsenin (يس) kelimesinin söylenişi gibi Fatiha’nın sonunda âmin (أمين) demesi müstahaptır.

Âmin kelimesi (اللهم استجب) Allah’ım kabul et manasında dua kelimesidir.⁹⁷ Fatiha Suresi’nden değildir. Fatiha Sûresi’nin sonunda vakf edip, âmin lafzını besmeleye vasl etmek, yani “أَمِينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” diyerek Bakara Sûresi’ne başlamak caiz değildir. Çünkü âmin lâfzı ittifakla Kur’an-ı Kerim’den değildir. Âmin lâfzını açıktan okuyarak yani “أَمِينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” diyerek Kur’an-ı Kerim’denmiş gibi okumak hatadır. Namaz esnasında Fatiha’nın sonunda imam, cemaat ve münferid olarak namaz kılanların bilittifak âmin demeleri sünnettir. Namaz haricinde okuyanın ve dinleyeninin âmin demesi ihtilafıdır. Hanefi mezhebine göre âmin lafzı hem okuyan ve hem de dinleyen tarafından gizli olarak söylenir. Şafi mezhebinde âmin lafzını cehri söylemek var ise de Fatiha’nın sonunda vakf edip Bakara Suresi’nin evvelindeki besmeleye dahil etmek caiz değildir. Fevaid isimli eserinde Muhammed Emin Efendi âmin lafzı Kur’an değilken Kur’an’a ilhak ederek tilavet etmek hata-i azim ve dalal-i cesimdir, diyor.⁹⁸

Sure-i Duha’dan sonra alınan tekbirler de Kur’an ayeti değil ve mushafalara yazılmamıştır. Ama sureteyn beyni vecihleri alınırken besmeleye vasl ediliyor. Âmin kelimesi neden vasl edilmiyor denebilir. Tekbirlerin alınabilmesinde besmelenin önemi büyüktür. Besmelesiz tekbir alınmaz⁹⁹ vasıl bila besmele okuyan imamlar için dahi tekbir vecihleri besmele alınarak icra edilir¹⁰⁰. Tekbirin icrası için varid olan rivayet ve uygulama böyledir.¹⁰¹ Âmin için besmeleye vasl edilir diye ne rivayet, ne de uygulama söz konusudur. Yalnızca yapılan bir hatadır.

⁹⁵ İbn kesir tefsiri 1, 32; Fethu’l-Beyan fi Mekasidi’l-Kur’an, 1, 46.

⁹⁶ Muhtasar tefsiri kurtubi,1, 24 vd.

⁹⁷ İbni kesir tefsiri 1, 32.

⁹⁸ Muhammed emin, Fevaid, 46, Tecvid risaleleri.

⁹⁹ en-Neşr, II, 437; ithâf, 449; Umdetü’l-Hallan, 454.

¹⁰⁰ en-Neşr, II, 439; ithâf, 449; Umdetü’l-Hallan, 454.

TEKBİR VE TEKBİR İLE İLGİLİ KONULAR

S. 14. Tekbir konusu ve Duha Suresi ile başlayan tekbirlerin teşrik tekbiri gibi okunması.

C. 14. Tekbirin Getiriliş Sebebi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gelmekte olan vahyin bir süre kesilmesi üzerine müşrikler, Rabbi Muhammed'e darıldı ve onu terk etti, dediler. Sonra *الصُّحَى* suresi nazil oldu. Rasulüllah (s.a.v.) vahye tekrar kavuşmuş olmanın sevinci ile *اللَّهُ أَكْبَرُ* demiştir.

Allah müşrikleri tekzip ettiği için, bu surede Rasulüllah'a ve ümmetine ihsan edilen çok nimetten bahsedilmesinin verdiği sevinçle Rasulullah *اللَّهُ أَكْبَرُ* diyerek Allah'a şükürde bulunmuştur. Rasulullah, Duha Suresi'ne gelince şükür ile Allah'ı tazim ve Kur'an'ın hatmine tazim için hatm edinceye kadar her surenin sonunda tekbir almayı emretmiştir.¹⁰² Tekbir sünnettir. İbn Kesir'in ravisi Bezzî, İmam Şafi'ye isnadla eğer tekbiri terk edersen Rasulullah (s.a.v) in sünnetlerinden bir sünneti terk etmiş olursun demiştir.¹⁰³

Tekbir, Mekke ehline göre onların kurrallarından, alimlerinden, imamlarından ve onlardan sahih olarak nakledenlerden şöhret olup yaygın hale gelerek tevatür derecesine ulaşmıştır.¹⁰⁴ Tekbir sünnet-i sabitedir. Tekbir rivayetinin Bezzî'den veya başkasından gelmiş olmasına itibar etmeksizin Mekke ehlinin adeti olmuştur. Onu terk etmezler, kıraatlarında derste ve namazda kullanırlar.¹⁰⁵ Halef seleften onu telakki etmiş ve yayılarak tevatür derecesine ulaşmıştır. Mekkelilerden başkası bunu kullanmıyordu. Çünkü Resulullah (s.a.v) sonra bunu terk etmişti, yapmıyordu. Mekkeliler sonradan Resulullah (s.a.v) ın fiilinden ahz ettiler.¹⁰⁶ Mekkî rivayet ediyor ve diyor ki, ehli Mekke her hatmin sonunda Duha Suresi'nin sonundan ister İbn Kesir ister başkası olsun bütün kurra için sünnet olarak tekbir alır, hocalarından nakl ederler.¹⁰⁷ Ahvazî, tekbir Mekke ehline göre sünneti me'suredir. Onu kıraatlarında, derste ve namazda kullanırlar diyor.¹⁰⁸

Sibtü'l Hayyat el Bağdadî, el Mübhic isimli eserinde hocamız İmam ebu Abdullah el Kârzînî'den anlatıyor: "O kendi dersinde Kur'an okuduğu zaman Duha Suresi'ne gelince okuduğu her kârî için tekbir alıyor, ağlıyor ve sünnetten en güzel olanı söylüyor; nakil sünnetine muhalif olmayı sevmeyen biri olmasaydım okunan her rivayet için tekbir alırdım. Ancak kıraat sünneti müttebeadır.¹⁰⁹ İlgili metinlerden bir kısmını okuyucularımızın dikkatine sunmak üzere aşağıya aldık.¹¹⁰

¹⁰¹ en-Neşr, II, 437; ithâf, 448

¹⁰² en-Neşr, II, 406; İthâf, 446.

¹⁰³ İthâf, 446; en Neşr, II, 415.

¹⁰⁴ İthâf, 446; en Neşr, II, 410.

¹⁰⁵ İthâf, 446; enNeşr, II, 407.

¹⁰⁶ ed-Dânî, Camiu'l-Beyan, 2, 508; en Neşr, II, 407.

¹⁰⁷ en Neşr, II, 410.

¹⁰⁸ İthâf, 446; en Neşr, II, 410.

¹⁰⁹ en Neşr, II, 410.

¹¹⁰ فنزلت سورة والضحي فقال النبي صلى الله عليه وسلم *اللَّهُ أَكْبَرُ* وأمر النبي صلى الله عليه وسلم أن *يُكَبِّرَ إِذَا بَلَغَ وَالضُّحَى* مع خاتمة كل سورة حتى يختم. *النشر، 2/ 406* فنزلت سورة والضحي فقال النبي صلى الله عليه وسلم *اللَّهُ أَكْبَرُ* {تصديقا لما كان يَنْتَظِرُ من الوحي وتكذيبا للكفار} وأمر النبي صلى الله عليه وسلم أن يكبر إذا بلغ *والضحي* مع خاتمة كل سورة حتى يختم...تعظيما لله تعالى واستصحابا للشكر وتعظيما لختم القرآن. *اتحاف، 446* وقول على رضى الله عنه: اذا قرأت القرآن فبلغت قِصَارَ الْمُفْضَلِ فَكَبِّرِ الله فكأن التكبير شكر لله وسرور وإشعار بالختم. *النشر، 2/ 408* واما اذا قصد القارئ التبرك بذكر الله خصوصا المبالغة في تعظيم اقتراب الختم الشريف ونوى

TEKBİRİN İBTİDA VE İNTİHASI HAKKINDA EDA EHLİNİN BEYANLARI

Cebrail (as) ın Duha Suresi'ni okumasının sonunda Peygamber (s.a.v) tekbir alıyor. Sonra da kendisi Duha Suresi'ni okuyor. Bu durum tekbirin mahalli konusunda ihtilafa sebep olmuştur. Bazıları İnşirah Suresi'nin evvelinden Nas Suresi'nin evveline kadar olan surelerin evvelinde alınır derken Bazıları da Duha Suresinden başlanır, derler. Duha Suresinden başlanır. diyenler de Duha Suresi'nin evveli için mi sonu için mi diye ihtilaf etmişler.¹¹¹ Tekbirin ibtida ve intihası konusunda ihtilaf olmakla beraber Ebu Amr ed Dâni ehli edadan bazılarının tekbirin ibtidası Duha Suresi'nin evvelidir, demelerinin hilafına Abdullah ibn Kesir'den فلما ختمت

والضحى قال لى كبر "Ne zaman ki Duha Suresi'ni bitirdim, bana tekbir al dedi" sözünü naklediyor ve tekbirin ibtidası Duha Suresi'nin ahiridir. Yine tekbirin intihası için de bazıları Nas Suresi'nin evvelidir demelerinin hilafına tekbirin intihası da Nas Suresi'nin sonudur diyor.¹¹²

Ebu Amr ed Dâni tekbirin Duha Suresi'nin sonuna tahsis edilmesinin sebebini Allah taalanın (مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى) "Rabbin sana darılmadı ve terk etmedi" ayetini indirmesi ve Rasulullah (s.a.v) ın da onu kullanmasıdır. Tekbir meselesi hicretten az bir zaman önce Mekke'de vuku bulmuştur¹¹³ Muhtar olan kavle göre; Duha Suresi ve ondan sonraki sureler ile Nas Suresi'nin sonuna kadar olan surelerin sonunda alınır.¹¹⁴

Tekbirin Siğası:

Tekbir, Bezzî ve Kunbül'ün rivayetiyle kıraat imamı İbn Kesir'den sahih olarak rivayet edilmiştir.

1. Tekbir lafzı; ittifakla اللهُ أَكْبَرُ lafzıdır. Bütün mesleklerin ittifakı ile Bezzî için tek olarak bir vecihtir. Bazı imamlar Kunbül'den de tekbirin varid olduğunu rivayet etmişlerdir.
2. Bir cemaat tekbirden önce Bezzî ve Kunbül için tehlihi لَإِلَهِ إِلَّا اللهُ lafzını rivayet etti, tekbir ile tehlihi birleşince o zaman lafız اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ أَكْبَرُ şeklinde oldu. Buna tekbir mea't-Tehlihi denir.
3. Başka bir cemaatte yalnız Bezzî için tahmidُ اللهُ الْحَمْدُ lafzını rivayet etti; tekbir, tehlihi ve tahmid birleşince lafız اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ الْحَمْدُ şeklinde oldu.¹¹⁵ Buna da tekbir mea't-Tehlihi ve't-Tahmid denir. Bunun اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ الْحَمْدُ şeklinde rivayeti de vardır.¹¹⁶ Bu tertibin aksi caiz değildir. Benim kastım tehlihin tekbirden sonraya bırakılması caiz değildir. Yani اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ وَ اللهُ الْحَمْدُ şeklinde olması caiz değildir. Tahmid de tekbir ve tehlihidan önce söylemek caiz değildir.

التشكر لهذا اللطيف المنيف فلا يمنع من إتيان التكبير من آخر الضحى إلى آخر الناس في قراءة جميع القراء العشرة حفصا كان أو غيره من القراء . عمدته: 454

¹¹¹ Umdetü'l-Hallan, 453; İthâf, 447; ed-Dâni, Camiu'l-Beyan, 2, 507.

¹¹² en Neşr, II, 420; ed-Dâni, Camiu'l-Beyan, 2, 510.

¹¹³ ed-Dâni, Camiu'l-Beyan, 2, 508; en Neşr, II, 407.

¹¹⁴ en Neşr, II, 420; Ahmet, Şerhu tayyibeti'n-Neşr, 332; ed-Dâni, Camiu'l-Beyan, 2, 507; İthâf, 447; Umdetü'l-Hallan, 453.

¹¹⁵ en Neşr, II, 429, 430; Umdetü'l-Hallan, 453; İthâf, 447.

¹¹⁶ en Neşr, II, 431,

Önce tahmidi sonra tehlil ve tekbiri söylemek, yani; الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ şeklinde okunması da caiz değildir. Bunların hepsi ibtida halinde olsun vasl halinde olsun besmeleden öncedirler.¹¹⁷

Kıraatta:

Tekbir denince, اللَّهُ أَكْبَرُ

Tehlil denince, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ sözünün toplamı anlaşılır. Tehlilden kasıt budur. Yalnızca اللَّهُ أَكْبَرُ sözü değildir. Tahmid denince, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ sözünün toplamıdır. Yalnızca وَالْحَمْدُ لِلَّهِ sözü değildir. Kur'an hatminin yaklaşmış olmasına ta'zim için bütün mesleklere göre (ashab-ı kasr için) medd-i ta'zim yapılması gerekir.¹¹⁸

Bizim bu zikrettiklerimiz (İbn Kesir'den Bezzî ve Kunbül ile alakalı olanlar) sened yoluyla ahzelmeye nazaran böyledir. Kurra-i aşerenin tamamının ve onların ravilerinden ister hafs ister başkası olsun, ravilerin kıraatinde okuyucu teberrüken Allah'ı zikretmek kastıyla, özellikle hatmi şerifin yaklaşmasına tazimde mubalağa etmek ve latifü'l Münif'e şükretmek niyeti ile Duha'nın sonundan Nas Suresi'nin sonuna kadar tekbir getirmekten men edilmez.

Yine böylece (tekbirdeki gibi) imamlardan hiçbirinin kıraatinde Duha'nın sonundan Nas Suresi'nin sonuna kadar teberrüken, tazim ve şükür niyetiyle tehlil ve tahmid getirmekten de okuyucu men edilmez.

Hafs için hatim esnasında ya da Duhanın sonundan Nas Suresi'nin sonuna kadar yalnız tekbiri caiz gören tehlil ve tahmidin olmadığını söyleyen bazı mutaassıpların reyine itibar yoktur. Bezzî'nin haricinde hafs veya başkası için tehlil ve tahmid almanın eşrat-ı saatten (kıyamet alametlerinden) olduğunu zü'm ediyor, tehlil ve tahmidi inkar ediyorlar. Onlar bu çirkin hasletten dolayı Allah'a havale edilir¹¹⁹ diyor, Umde sahibi Muhammed Emin Efendi.

TEKBİR MESELESİNE BİR DİĞER AÇIDAN BAKMAK

Tekbir meselesine bir diğer açıdan şöyle bakmak gerekir. Tekbir rivayeti kıraat imamlarından İbn Kesir'den gelmektedir. Diğer imamlardan ise tekbirsizlik rivayeti gelmektedir. İbn Kesir kıraatini okuyanın tekbir alması sünnettir. Diğer imamların kıraatini okuyanların da tekbirsiz okumaları sünnettir. Kıraat kitaplarından hep kaynak gösterip "bak mekkiyyun (Tefsir, fıkıh, hadis ve kurra dan ilim adamları) burada tekbiri almışlar" deriz. Ancak Mekke'de hicri dördüncü asra kadar İbn Kesir kıraatinden başka kıraat okunmamıştır.¹²⁰

İmam Sahavî, Ebu Muhammed el Hasan b. Muhammed b. Abdullah el-Kureyşî'den rivayet ediyor; "O Mescid-i Haram'da makamın arkasında nâsa teravîh kıldırıyordu. Hatim gecesi olunca namazda Duha Suresi'nin sonundan Kur'anın sonuna kadar olan surelerde tekbir aldı. İmam Şafî (r.a) da onun arkasında namaz kılıyordu. O diyor ki beni göstererek güzel yaptın, sünnete isabet ettin dedi." Ayrıca Şafî (r.a) eğer tekbiri terk edersen Peygamber (s.a.v) in sünnetinden bir sünneti terk etmiş olursun diyor. Mekke'de İbn Kesir kıraati okunduğundan tekbir de onun rivayeti olduğu için Mekkelilerin böyle okuması ve İmam Şafî'nin de böyle söylemesi tabidir.

¹¹⁷ Umdetü'l-Hallan, 453.

¹¹⁸ Çünkü Bezzî munfasıllarda Ashabı kasırdır. Umde, 453 Haşiye.

¹¹⁹ Umdetü'l-Hallan, 454.

¹²⁰ Ebu Abdullah Şemsüddin el Makdisi eş-Şami, Ahsenüt-Tekâsim fi Ma'arifeti'l-Ekalim, 97.

Mekke'nin dışında okunan diğer mütevatir kıraatlerde de tekbirsizlik rivayeti okunmaya devam etmekteydi. İbn Kesir'in dışında kıraati mütevatir olan diğer imamlar için okurken sürekli İbn Kesir rivayetine ait olan tekbiri almış olmak diğer imamların kıraatlerini terk etmek anlamına gelmez mi, ya da şöyle diyelim; sureteyn beyninde besmele vecihlerinin rivayetleri farklıdır. İmamların bazıları besmele vechini, bazıları ademi besmele vecihlerini, bazıları da hem besmele ve hem de ademi besmele vecihlerini rivayet ve kıraat ederler. Özellikle biz kıraatçiler sureteyn beyni okurken hamzanın vasl bilabesmele vechini almadan sureteyn beynini okuyup bitirsek okutan hocalarımız Hamza'nın vasl bila besmele vechini almadın, deyip bizi uyarmaz mı, tabii ki uyarır ve almamızı sağlar. Halbuki kıraat kitaplarında bazı durumlarda Hamza'nın besmele aldığını biliyoruz. Buna rağmen ademi besmele vechini aldirmamazlık yapmıyoruz.

Bir kimse hayatı boyunca Hafsı veya başka imamın kıraatını okuduğu halde tekbir konusunda İbn Kesir'den gelen rivayeti okuyup hayatı boyunca okuduğu diğer imamların tekbirsiz rivayetlerini terk etmiş olmanın ve dikkate almamanın hiç mi mesuliyeti yoktur.?

Biliyoruz ki bir mümin ahruhu seba'dan birisini okumakla Kur'an'a karşı sorumluluğunu ifa etmiştir. Ancak ilm-i kıraat farzı kifayedir. Hiç kimsenin okumaması halinde herkesin sorumlu olacağı bilinmektedir. Tekbir konusunda da tekbirli okumak bir müminin Kur'an'a karşı olan sorumluluğunu yerine getirmede yeterlidir. Ama herkes böyle yapar ve diğer tekbirsiz rivayet-leri dikkate almadan hep tekbirli okumaya yönelmek ve yönlendirmekle ümmet olarak farzı kifaye olan diğer okuyuşları ihmalden mesul olmaz mıyız?

Tekbir hakkında eda ehli ihtilaf etmiştir.

1. Cumhur terk edilmesi görüşündedir.

Tekbiri rivayet edenlerin kıraatini okuyanın tekbir alması sünnettir. Diğer imamların kıraatini okuyanların da tekbirsiz okumaları sünnettir. Çoğunluğun rivayetinde tekbir yoktur. Bu nedenle cumhur tekbirin terk edilmesi görüşündedir.¹²¹

2. Bazıları da alınması görüşündedirler.

Tekbir, Mekke ehline göre onların kurrallarından, alimlerinden, imamlarından ve onlardan sahih olarak nakledenlerden şöhret olup yaygın hale gelerek tevatür derecesine ulaşmıştır.¹²²

Alınması Görüşünde Olanlara Göre

1. Tekbir “انشراح” suresi ve sonraki surelerin evvelinden başlayıp “الناس” suresinin evvelinde de almak suretiyle son bulur. Bu görüşü Ebu'l-Âlâ Ğaye isimli eserinde zikretmektedir.

2. Tekbir “الضحى” suresi ve sonraki surelerin sonundan başlayıp “الناس” suresinin sonunda da almak suretiyle son bulur. Bu görüşü el Hüzeli kâmilelerinde, Ebu'l-Kerem eş-Şehrezuri Misbah'ında zikretmektedir. Bu iki görüşe göre tekbir, tekbiri has olarak ma'ruftur. Yani hatim surelerine mahsustur.

3. Tekbir Kur'an'ı Kerim'in Tevbe Suresi hariç bütün surelerin evvelinden yani “الفاتحة”nın evvelinden Kur'an'ı Kerim'in sonuna kadar bütün surelerin evvelinde alınır. Bu tekbir, tekbir-i âm diye bilinir. Yani Kur'an-ı Kerim'in bütün surelerinde alınır. Ancak Tevbe Suresi'nin evvelinde besmele alınmadığından tekbir alınmaz. Tekbir besmele ile alınır. Tevbenin evvelinde tekbir icmaen mümtenidir. Bu görüşü el Hüzeli kâmilelerinde, Ebu'l-Âlâ Ğaye isimli eserinde zikretmiştir.

¹²¹ el-Muhtasarü'l-vaff, 302; Hidayetü'l-Karî, 593.

¹²² İthâf, 446; en Neşr, II, 410.

Kur'an-ı Kerim'de yerlerin değişmesiyle tekbir vecihleri de değişir.

İmam Asım'dan hafs ve ona muvafakat edenlere nispetle bu yerler üç kısımdır.

1. Sure Evvellerinde: Kur'an-ı Kerim'in Tevbe Suresi hariç bütün surelerinin evvelinde yani "الفاتحة"nın evvelinden Kur'an-ı Kerim'in sonuna kadar bütün surelerin evvelinde alınır.

2. Sureteyn Beyninde: Fatiha Suresi'nin sonu ile Bakara Suresi'nin evvelini birleştirmek (sureteyn beyni yapmak) gibi, Kur'an-ı Kerim'in Tevbe Suresi hariç (Leyl Suresi'nin sonunu Duha Suresi'nin evveli ile cem etmek dâhil) buraya kadar bütün surelerde sureteyn beyni yapmak.

3. Hususi olarak: Duha Suresi'nin sonundan Nas ile Fatiha arası dâhil bütün surelerde sureteyn beyni yapmak¹²³

Sonuca gelecek olursak;

1. Tekbir İbn Kesir kıraatine mahsustur.
2. Tekbirsiz rivayeti olan imamların kıraatini okurken tekbir almadan okumanın mütevatir okuyuşlar olduğu ve okuyucuyu günahkar etmediği gibi bu imamlar için asıl okuyuş da tekbirsiz okuyuşur.
3. Teberrüken Allah'ı zikretmek kastıyla özellikle hatmi şerifin yaklaşmasına tazimde mübalağa etmek ve Allah'a şükretmek niyetiyle Kurra-i aşerenin tamamının ve onların ravilerinden ister hafs ister başkası olsun ravilerin okuyuşunda tekbir, tehlil ve tahmid alınabilir.

Tekbir nerede ve nasıl yapılır?

A. Tekbir, tehlil ve tahmid nerede yapılır?

1. Tekbirler hatme mahsus olup hatim esnasında yapılabilir.
2. Derslerde (icab ettiğinde nasıl yapılacağını öğretmek için) yapılabilir.
3. Hatim merasimlerinde (öğrenciler tedris süresince yaptıkları onlarca hatmin hitamını okudukları için) yapılabilir.
4. Namaz hatimle kılınıyorsa şafi mezhebine göre Sure-i Duha'ya gelindiğinde namazda da bu surelerin sonunda tekbir alınabilir.

B. Tekbir, tehlil ve tahmid nasıl yapılır?

1. Okunan surenin sonunda اللهُ أَكْبَرُ denmiş ise kafidir. Buna ilaveten artık teşrik tekbiri gibi tekrarlamak, tehlil ve tahmid ilave etmek caiz değildir.
2. Okunan surenin sonunda لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ şeklinde
3. Okunan surenin sonunda لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ şeklinde yapılabilir.

C. Tekbir, tehlil ve tahmid nasıl yapılmamalıdır?

1. Müstakil bir sure okunduğunda tekbir alınmamalıdır.
2. Teşrik tekbiri şeklinde yapılmamalıdır.
3. Her imam için tekbirin alınması şart değildir. Ancak hatim yaklaştığı için ve hatme ihtiram için teberrüken tazim ve şükür niyetiyle bütün imamlar için alınabilir.

¹²³ el-Muhtasarü'l-vafi, 303; Hidayetü'l-Karî, 593.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdü'l-Fettah**, el-Kâdî, *el-Büdûruz 'Zâhira fi'l-Kırâât, 'l-Aşri 'l-Mütevâtira*, Suriye 2005-1426.
- Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, Beyrut ty.
- Ahmed Faiz** b. Muhammed, *Şerhu dürri yetim*, (tahkik, Muhammed Safa Taha el Hamudî, Yusuf Avad Berdi ed Delîmî), Ürdün 2010.
- Aliyyü'l-Kârî**, *el minehu 'l-Fikriyye şerhu 'l-Mukaddimeti 'l-Cezeriyye*, Mısır, 1946-1367.
- Aşikkutlu**, Mehmet Rüştü, *Tayyibe 'nin Elfâz manası*, Trabzon ty.
Şerh ve Haşiyeli Tayyibe,yy, ty.
- Cemzûrî**, Süleyman b. Hüseyin b. Muhammed, *el-Fethu 'r-Rahmanî Şerhu Kenzi 'l-Meânî bi Tahrîr-i Hurzi 'l-Emânî fi 'l-kırâât*, (thk.Şerif Ebul'A'la el-Adevî), Beyrut 1422-2002.
- Cübrân** Mesu'd, *er-Râid*, Beyrut 1978.
- Cüyûsî**, Ali Muhammed *el-Muhtasarü'l-vafî*, Suriye 2010-1431.
- Muhammed Mekki Nasr**, *Nihayetü 'l- kavli 'l- Mufid fi ilmi Tecvidi 'l-Kur'ani 'l-Mecid*, Beyrut, 1424-203.
- Danî**, ebu Amr Osman b. Saîd, *Câmiu 'l-Beyân fi 'l-Kırââti 's-Seb 'i 'l-Meşhûra* (thk. Kemal Atik), Ankara1999-1420.
....., *et Tahdidü fi 'l-İtakani ve 't-Tecvid* (thk. Ğanim Kaddûrî el Hamed), ürdün, 200-1421.
....., *Kitabu't-Teysîr*, Beyrut 1996-1416.
- Dimyatî**, Ahmed b. Muhammed Abdü'l-Ğânî (el-Bennâ), *İthâfû Fudalâi 'l-Beşer fi 'l-kırââti 'l-Erba 'i Aşer*, Mısır 1359.
- Dr. İbrahim** Enis A'tıyye es-Saralihî, Dr. A'bdü'l-Halim Muhammed Halefü'llah Ahmed, *el-Mucemü 'l-Vesit*, Mısır, 1972-1392.
- Ebu Abdullah** Şemsüddin el Makdisi eş-Şamî, *Ahsenüt-Tekâsim fi Ma 'arifeti 'l-Ekalim*, Leydin 1877.
- Ebu Mezâhim**, Musa b. Ubeydullah b. Yahya b. Hâkan, *el kasîdetü 'l hâkaniyye*.
- Eskicizade**, Seyyid Ali b. Hüseyin, *Terceme 'i Dürr-i yetîm*, İzmir 1301.
- Hamza Hudâî** (Hamza-i Miskîn), *Tecvîd-i Edâiyye*, İzmir 1301.
- Harrazî**, Mehdî Muhammed, *Buğyetü 'l-Mürîd min Ahkâmi 't-Tecvid*, Beyrut. 2006-1427.
- Husari**, Mahmud Halil, *Ahkâmu kırââti 'l-Kur'ani 'l-Kerim*, (thk. Muhammed Talha Bilal), Kahire 1390.
- İbnü'l-Cezerî**, ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en Neşr fi 'l-Kırââti 'l-Aşr* (thk. Ali Muhammed Debba) I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty.
....., *et-Temhîd fi ilmi 't-Tecvid* (thk. Ali Hüseyin el Bevvâb), Riyad 1985-1405.
....., *Tahbîrü 't-Teysîr*, (thk. Muhammed Sâdik Kamhavî), Mektebetü'l-Maârif, Kahire 1972.
- İbnü'n-Nâzım**, Şihâbü'd-Din Ebû Bekr Ahmed Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti 'n-Neşr fi 'l-Kırââti 'l-Aşr* (thk. Enes Mahara), Dâru'l-Kütübi'lİlmiyye, Beyrut 1997-1418.
- İsmail İbn kesir**, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm, yy. 1980-1400.
- Mer'aşî**, Saçaklızâde Muhammed, *Cühdü 'l-Mukill ve Şerhu Cühdü 'l-Mukilli* Konya 1872-1289.
- Mersafî**, Abdü'l-Fettah es-Seyyid Acmî, *Hidayetü 'l-Kârî' ilâ tecvîd-i kelâmi 'l-Barî*, Mısır 1982.
- Muhaysin**, Muhammed Salim, *el-İrşâdâtü 'l-Celiyye fi 'l-kırââti 's-Seb 'i min Tarîkı 'ş-Şâtibiyye*, Kahire 2005-1426.

el-Mühezzep fi'l-Kıraati'l-Aşr ve tevcîhiha min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr, Mısır 1997-1417.

Muhammed es'ad, el-Hüseynî, *el-Virdü'l-Müfid fi Şerhi't-Tecvid*, İstanbul 1313.

Muhammed b. İsa b. Sevre, *Süneni Tirmizî*, (thk. İbrahim Atve) İstanbul 1981-1401

Muhammed b. Ahmed el Ensârî el Kurtubî, Muhtasar tefsiru'l- Kurtubî, Beyrut 1986-1406.

Mustafa Niyazi, *Umdetü'l-Kâriîn*, İstanbul 1320.

Nüveyri, Muhammed b. Muhammed b. Ali, *Şerhu't-Tayyibeti'n-Neşr* (thk. Muhammed Surur Sa'd Basulum) Beyrut 2003-1424.

Saray şeyhu'l-Kurrası, Muhammed Emin, Fevaid, (Tecvid risaleleri)

Sıddîk Hasan Han, Fethu'l-Beyan fi Mekâsidi'l-Kur'an, Kahire 1965.

Şeyhü'l-İslam Zekerıyya el Ensârî, Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye, Mısır, 1946-1367.